

FILOZOFSKI FAKULTET UNIVERZITETA U SARAJEVU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

*Obrazovna politika zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa
zakonom*

Završni magistarski rad

Mentorica: doc. dr. Emina Dedić Bukvić

Studentica: Nejra Abadžija

Sarajevo, jun 2021.

SADRŽAJ

Table of Contents

UVOD	4
I. TEORIJSKI DIO RADA	6
1. OBRAZOVNA POLITIKA: osnovno polazište u razumijevanju i primjeni obrazovne politike usmjerene ka djeci u sukobu sa zakonom	6
2. DJECA U SUKOBU SA ZAKONOM.....	11
2.1. Karakteristike djece u sukobu sa zakonom.....	12
2.2. Kriminogeni faktori i faktori rizika u procesu socijalizacije.....	13
2.3. Struktura krivičnih djela koju čine djeca u sukobu sa zakonom	17
2.4. Krivične sankcije prema djeci u sukobu sa zakonom.....	18
2.5. Zaštita i dobrobit djece u sukobu sa zakonom.....	20
II. METODOLOŠKI DIO RADA	23
1. Problem istraživanja	23
2. Predmet istraživanja	24
3. Cilj istraživanja	25
4. Zadaci istraživanja.....	26
5. Istraživačka pitanja.....	26
6. Metode istraživanja	26
7. Tehnike istraživanja	27
8. Instrumenti istraživanja	28
9. Uzorak	29
III ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	30
1. Analiza međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva FBiH.....	30
1.1. Analiza - Konvencija o pravima djeteta	30
1.2. Analiza - Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinska pravila).....	35

1.3. Analiza – Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila).....	39
1.4. Analiza – Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delikvencije (Rijadske smjernice)	42
1.5. Analiza – Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila)	45
1.6. Analiza – Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH47	
2. Analiza usklađenosti postojeće legislative o djeci u sukobu sa zakonom u FBiH s međunarodnim standardima	56
2.1. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Konvencijom o pravima djeteta.....	56
2.2. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima	59
2.3. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Havanskim pravilima.....	61
2.4. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Rijadskim smjernicama	63
2.5. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Tokijskim pravilima	65
3. Preporuke – kako bolje postupati sa djecom u sukobu sa zakonom	67
ZAKLJUČAK	71
LITERATURA.....	75
PRILOG	78

UVOD

Dijete rođenjem postaje član porodice i društvene zajednice. Ono ne bira svoje roditelje i okruženje u kojem će rasti i razvijati svoje urođene potencijale. Sa druge strane isto tako dijete, ne bira svjesno ni dolazak u sukob sa zakonom, međutim kada do toga dođe, kada dijete postane klijent pravosudne institucije, onda nam je svima jasno da je sistem negdje zakazao, jer dijete je mnogo prije nego je došlo u sukob sa zakonom, bilo dijete u riziku. Iz nekog rizika preraslo je u visoki rizik i onda je učinilo nešto što je u sukobu sa normama, zakonom, moralom i u konačnici sa sistemom vrijednosti. Djeca u sukobu sa zakonom nisu priča o uspjehu, već svjedočastvo o neuspjehu društva da obezbijedi zaštitno okruženje za svoju djecu. Važnije i preciznije kazano riječ je o onom dijelu populacije koja preuzima odgovornost za budući razvoj društva, jer često ćemo čuti da su djeca naša budućnost. No postavlja se jedno jako bitno pitanje, da li je društvo, uključujući naučnu i stručnu javnost dovoljno alarmirano za formiranje novih obrazovnih politika i podrške, a sve s ciljem zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa zakonom, kako bi se mogućnost kriminalne infekcije svela na minimum?

Djeci je potrebna podrška u svim segmentima života, a naročito u onim trenucima kada bivaju izložena riziku i kada dođu u sukob sa zakonom. Sama riječ rizik, povezuje se s opasnošću od propasti, a djeca su posebna kategorija učinilaca krivičnih djela čija se ličnost odlikuje posebnim psihofizičkim, emotivnim i socijalnim karakteristikama koje zahtijevaju sasvim drugačiji oblik društvenog reagovanja na njihova nedopuštena ponašanja.

Djeca u sukobu sa zakonom, oduvijek su privlačila pažnju društva, te u savremenim uslovima života ova tema iz dana u dan sve više je aktualna. Politika postupanja sa djecom u sukobu sa zakonom, kao i obrazovna politika usmjerena ka djeci u sukobu sa zakonom, od praktičnog je značaja za djecu u sukobu sa zakonom. Obzirom na ukazivanje ove praktične važnosti puna pažnja treba biti posvećena osiguravanju kvalitetnog institucionalnog preodgoja i obrazovanja, da bi se uvriježilo mišljenje da kazna nije lijek, te da to treba biti posljednja mjera, bar kada je riječ o djeci.

Uvidom u literaturu, nazire se promijenjeni pristup prema djeci, kao punopravnim članovima ljudske zajednice koja imaju svoja prava i obaveze u skladu sa svojim razvojnim kapacitetima, što se reflektira i kroz zakonodavno-pravnu oblast u našoj zemlji. Djeca u sukobu sa zakonom danas zahvaljujući međunarodnim i nacionalnim dokumentima uživaju

posebna prava i zaštitu. Misija stručnjaka koji rade sa djecom u sukobu sa zakonom usmjerena je na dobrobit djece, čiji je imperativ stvaranje uslova za pravilan rast i razvoj. Što bi u konačnici značilo da u svim mogućim postupcima prema djeci koja su došli u sukob sa zakonom, fokus treba biti upravo na zaštiti i dobrobiti djeteta, što je i glavna teza ovog rada.

I. TEORIJSKI DIO RADA

1. OBRAZOVNA POLITIKA: osnovno polazište u razumijevanju i primjeni obrazovne politike usmjerene ka djeci u sukobu sa zakonom

Obrazovna politika predstavlja veoma važno polje promišljanja i djelovanja u javnom i političkom životu svakog društva. Razvoj odgojno-obrazovnog rada u jednom društvu, dobrim dijelom ovisi o stepenu razvijenosti i funkcionalnosti postojeće obrazovne politike. Svi reformski procesi u odgojno-obrazovnom radu neodvojivi su od procesa stvaranja obrazovne politike.

Obrazovna politika se pojavljuje kao logičan niz koraka što ih poduzimaju kreatori javnih politika, od prepoznavanja problema, preko formulacije, odlučivanja, implementacije i evaluacije, do odluke treba li nastaviti sa određenom politikom ili je valja izmijeniti (Žiljak, 2009).

Uvidom u literaturu iz ove oblasti, zapažena je tendencija razlikovanja pojmova politika obrazovanja i obrazovna politika, tj. ukazivanja na njihovo različito značenje. Objašnjavajući razliku u značenju ovih termina, Alibabić, Miljković i Ovesni (2012) ističu da se o politici obrazovanja može govoriti kao o upravljanju obrazovnim tokovima i određivanju poželjne budućnosti, a da se obrazovna politika odnosi na mjere i aktivnosti koje se poduzimaju da bi se to ostvarilo. Politika obrazovanja se temelji na određenoj filozofiji obrazovanja, tj. koncepciji obrazovanja, formulisanim ciljevima razvoja obrazovanja i obrazovnog sistema, viziji obrazovanja, strateškim i razvojnim opredeljenjima, dok se pod obrazovnom politikom podrazumevaju mehanizmi kojima se obezbeđuju uslovi (pravni, finansijski, kadrovski...) za ostvarivanje obrazovne koncepcije, obrazovnih ciljeva i strategije (Alibabić, Miljković, Ovesni 2012). Po mišljenju brojnih autora, obrazovna politika se ne može razumjeti ako se ne dovede u vezu sa politikom obrazovanja.

U stručnoj literaturi obrazovna politika se najčešće razmatra kao segment javne politike (public policy). Time dolazimo do pitanja šta je javna politika? Najšire gledano, javna politika se odnosi na aktivnost vlasti kao odgovor na društvene probleme (Đorđević, 2009). Neka od

odlika javne politike, koja je bitna za ovaj rad jeste da javna politika nastoji da reaguje na probleme ili potrebe društva ili grupa unutar samog društva, te u konačnici da teži rješavanju problema. Kako je obrazovna politika segment javne politike, a sama politika je javno područje vezana je za vlast i zakon, te kao takva, uključena je u rješavanje problema djece u sukobu sa zakonom, te svojim djelovanjem postavlja politiku zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa zakonom.

Nadalje, u pogledu kontrolnih mehanizama, posebno u domenu ostvarivanja pravednosti u obrazovanju i socijalne pravde, može se govoriti o regulatornim i deregulatornim politikama (Spasenović, 2019). U okviru ovog rada, bitno je osvrnuti se na regulatorne politike, jer su zadužene za suzbijanje određenog društvenog problema. Na primjer, kad je riječ o neprihvatljivim ponašanjima, uvode se mjere usmjerene ka suzbijanju neželjenog ponašanja, što ima regulatorni karakter. Oslanjajući se na ovaj primjer, možemo uvidjeti da obrazovna politika ima veliki značaj i u rješavanju neželjenih ponašanja. Shodno tome, škola je kao organizovana društvena institucija od posebnog značaja za odgoj i obrazovanje mladih, a ujedno se sistem obrazovanja često povezuje sa dolaskom djeteta u sukob sa zakonom. Naročito se ističe da nedostaci u procesu ostvarivanja ciljeva odgoja, moralnog uzdizanja, razvijanja kulturnih, radnih i drugih društveno poželjnih svojstava kod mladih, ponekad mogu izazvati negativne efekte u ponašanju. Zapravo, zbog neuspjeha u odgojno-obrazovnom procesu stvaraju se društveno i psihološko povoljni uslovi za takve efekte, odnosno za javljanje devijacija u ponašanju mladih, koji su došli pod udar takvih nedostataka i uticaja. Nedostaci u planiranju obrazovanja naročito se ispoljavaju u slučaju kad se ne vodi računa o diferenciranju učenika, i određivanju nastavnih planova i programa u skladu s razvojnim mogućnostima djece i omladine. Zbog nemogućnosti savladavanja školskog gradiva kod djece se mogu ispoljiti različiti emocionalni problemi i različiti oblici individualne neprilagođenosti. Najčešće se to događa kad je školski program preobiman ili nedovoljno interesantan pa ne privlači njihovu pažnju. Međutim pojedine slabosti i nedostaci škole i obrazovnog sistema su dio opštih uslova u kojima ona radi. U Bosni i Hercegovini određen broj škola radi u nepovoljnim uslovima koji se u prvom redu ogledaju u lošim građevinskim, higijenskim, materijalnim i kadrovskim uslovima, koji su dobrim dijelom posljedica rata. Zatim poseban problem koji navodi Grupa autora (2016) je neusklađenost nastavnih planova i programa sa psihofizičkim mogućnostima učenika. Jedan broj učenika zbog preobimnog gradiva nije u stanju da ga savlada što dovodi do različitih emocionalnih i psihičkih teškoća, osjećaja manje vrijednosti, ponavljanja razreda, pa čak i napuštanja škole. Zatim javljaju se i problemi zbog

lošeg odnosa nastavnika prema učenicima ili između učenika. Sve ovo u većoj ili manjoj mjeri odražava se na stav učenika prema školi. Tako da jedan broj učenika zauzima stav odbojnosti kada je u pitanju škola i školske obaveze, drugi bježe iz škole ili su isključeni, a treći napuštaju školu (Grupa autora, 2016). Zatim Pehar-Zvačko (2003), navodi glavne probleme škole, koji se tiču djece u sukobu sa zakonom:

1. Nedostatak discipline;
2. Teška integracija, sa segregacijom;
3. Teško materijalno stanje škole;
4. Teškoće da se dobije dobar nastavički kadar;
5. Veličina škole i razreda;
6. Kriminal, vandalizam i krađe;
7. Siromašni nastavni planovi i programi;
8. Nezainteresiranost roditelja za probleme škole i nastave;
9. Nezainteresiranost učenika za školu i neadekvatna pomoć djeci;
10. Loša politika koju vode prosvjetne vlasti škole i izvan nje.

Sve prethodno prikazano je pod okriljem obrazovne politike, jer teoretski gledano upravo obrazovna politika se smatra odgovornom za planiranje obrazovanja, ali i upravljanje i rukovođenje obrazovanjem. U sistemu resocijalizacije i rada sa maloljetnikom, najvažnije mjesto zauzima upravo obrazovanje. Preciznije kazano obrazovna politika usmjerena ka djeci u sukobu sa zakonom treba odgojno-obrazovne institucije prilagoditi djeci i mladima, uskladiti nastavne planove i programe, udžbenike i druge nastavne materijale sa standardima obrazovnih postignuća, pružati „drugu šansu“ onima koji su napustili školovanje, te u konačnici smanjiti stopu napuštanja školovanja. Kada govorimo o napuštanju školovanja, u okviru studije nepohađanje i napuštanje obrazovanja koja je rađena za potrebe programa YERP¹, utvrđeno je da su mladi u riziku od napuštanja i neupisivanja škole, u najvećem broju slučajeva upravo djeca u sukobu sa zakonom. Kao jedan od načina na koji se manifestira ovaj problem, jesu različiti problemi u ponašanju, udruženi sa zloupotrebom psihoaktivnih supstanci, doživljenom traumom, maloljetničkom trudnoćom, te naposljetku i bježanje iz škole. Pobjrojano, predstavlja glavni okidač za napuštanje školovanja, što dovodi do nesticanja osnovnih kvalifikacija.

¹ Nepohađanje i napuštanje obrazovanja, (2011). Studija formirana na osnovu istraživanja djece i mladih koji ne upisuju i koji napuštaju osnovnu i srednju školu.

Posljedice napuštanja škole vidljive su na (Šarac, 2019):

- individualnom planu – nesiguran i apatičan pojedinac kojem je smanjena mogućnost zapošljavanja i koji živi od socijalne pomoći na društvenim marginama,
- društvenom planu – niska obrazovna razina stanovništva, visoka stopa nezaposlenosti na nacionalnoj i lokalnoj razini, velika izdvajanja iz proračuna za socijalna davanja, porast prijestupničkog ponašanja,
- ekonomskom planu – slab privredni napredak i rast ekonomije.

Iz prethodnog možemo uvidjeti da napuštanje škole, odnosno napuštanje školskog sistema obrazovanja, na društvenom planu direktno može dovesti do ulaska u prijestupnički svijet, te tako dijete zbog nedostatka obrazovanja direktno povećava rizik od posezanja za onim djelima i ponašanjima koja su u sukobu sa zakonom.

Odluka o prekidu školovanja je veoma opasna, pogotovo u postindustrijskom društvu koje zahtijeva najmanje srednjoškolsku diplomu za nadmetanje na tržištu rada. Osobe koje prekinu školovanje prije sticanja srednjoškolske diplome teže nalaze posao, češće pribjegavaju kriminalu zbog uslova neimaštine, te tako čine zločin (npr. krađa, razbojništvo itd.) i shodno tome lakše upadaju u „začarani krug“ socijalne isključenosti (Veselinović, Vušurović, Javanović, Čekić Marković, 2016). Promatrajući populaciju mladih koji napuštaju obrazovanje i koji su uglavnom u dobi 16-19 godina, navedenim rizicima kojim su izloženi, vrijedi dodati još i rizike od njihova ulaska u različite ovisnosti, zatim u društvo s lošim uticajem na njihovo ponašanje i njihovu osobnost, te ulazak u delikventno ponašanje, u kriminalne radnje i naposljetku dolazak u sukob sa zakonom (Berc, Majdak, Bežovan, 2015). U skladu s tim možemo zaključiti da napuštanje škole, odnosno obrazovni neuspjeh ima visoku cijenu u društvenom pogledu, kako za pojedinca tako i za društvo u cjelini.

Ukoliko u obzir uzmemo sve sagledane i predstavljene rizike napuštanja obrazovanja, koji mogu dovesti da dijete dođe u sukob sa zakonom ili je već zbog sukoba sa zakonom napustilo obrazovanje, vrlo je važno da se obrazovna politika usmjeri i na mjere prevencije napuštanja sistema obrazovanja. Mjere prevencije – usmjerene su na procese koji uzrokuju napuštanje školovanja. Njima se eliminira ili minimizira djelovanje faktora rizika od napuštanja školovanja. Takve mjere su uključivanje djece u kvalitetan predškolski program, kreiranje sadržajnog izvannastavnog programa u školama, kontinuirana podrška djeci iz manjinskih ili marginaliziranih zajednica, siromašnih obitelji i sl. To su i mjere permanentnog stručnog usavršavanja i razvijanja kompetencija nastavnog kadra, rad na promjeni kulture u školi i

zajednici (Šarac, 2019). Zaista mjerama prevencije, može se sveobuhvatno djelovati kako bi se spriječilo napuštanje školovanja, te kako bi se osiguralo kvalitetno obrazovanje za svu djecu. Izvannastavni programi i djelovanje na slobodno vrijeme djeteta su jako važni, jer preventivnim djelovanjem na onaj dio dnevnog slobodnog vremena, mogu se stvoriti uslovi da se dijete usmjeri na kreativnije i produktivnije korištenje slobodnog vremena, u raznim izvannastavnim aktivnostima, te se na takav način može smanjiti prostor u razmišljanju djeteta o brojnim asocijalnim stvarima.

U konačnici, bitno je istaći da se obrazovna politika očituje u zakonima, uredbama, propisima, strategijama, programima, uputama itd. Obzirom na sve ovo, obrazovna politika je bitna za ovaj rad, jer je u okvirima ovog rada mjesto našla i analiza zakona, koji su po svojim članovima bitni za indikatore koje pratimo i analiziramo, a to su: obrazovanje, zaštita i dobrobit djece u sukobu sa zakonom.

2. DJECA U SUKOBU SA ZAKONOM

Prije samog definisanja osnovnog pojma djeca u sukobu sa zakonom, bitno je početi od definicije pojma djeteta. Odredbom člana 1. Konvencije o pravima djeteta pod pojmom djeteta podrazumijeva se svako lice koje je mlađe od 18 godina, izuzev ako se zakonom konkretne zemlje punoljetstvo ne stiče ranije (Muratbegović, Uletilović, Vuksan, Suljagić, 2016). S druge strane, djeteta u sukobu sa zakonom formalno-pravno gledano je djeteta koje je do svoje navršene 18 godine života, došlo u kontakt sa krivičnopravnim sistemom činjenjem krivičnog djela ili postojanjem osnovane sumnje o činjenju krivičnog djela zbog kojeg je djeteta, odnosno maloljetnik, osumnjičen, optužen ili osuđen za krivično djelo (Radetić Lovrić, Ninković, 2017). Korištenje termina djeteta u sukobu sa zakonom je novijeg datuma. Ranije se u stručnoj javnosti za djecu u sukobu sa zakonom, koristio termin maloljetni prijestupnik², a u literaturi se često govori o asocijalnim, antisocijalnim, problematičnim, rizičnim i socijalno-patološkim ponašanjima djece i mladih. Istovremeno, svaki od navedenih termina, u manjoj ili većoj mjeri, podrazumijeva različite oblike asocijalnih ponašanja maloljetnika počev od onih najbezazlenijih, kao što su nepažnja na času, loš uspjeh u školi i slično, preko agresivnog ponašanja u kući, školi, do sukoba sa zakonom. Nadalje, bitno je skrenuti pažnju široj javnosti da upotrebom termina djeteta u sukobu sa zakonom podržava se humanistički pristup djeci u sukobu sa zakonom, te se sprječava njihova diskriminacija i stigmatizacija, ali i korištenjem prihvatljive terminologije ide se u korist zaštite i dobrobiti djeteta.

Istražujući literaturu i historijski gledajući, uvidjeli smo da je pojava djece u sukobu sa zakonom oduvijek bila prisutna i nikad nije izostala iz društvenih pojava, pa čak i u najrazvijenijim državama. O tome govori i primjer uklesanih riječi na nadgrobnom spomeniku egipatskog svećanika prije 4000. godina prije nove ere: “Naša se zemlja degenerisala u ovim zadnjim danima. Postoje znakovi da je svijet došao do kraja jer djeca više ne slušaju roditelje“ (Jašović, 1978, a prema Tomić, 2005). S druge strane, u prošlosti, tačnije iz izvora literature pisane 1986. godine došli smo do podatka da se sasvim drugačije pristupalo djeci u sukobu sa zakonom. U početku su to bile prisilne mjere, a kasnije kazne, te nije bila važna dob djeteta nego njegovo djelo (Danilović, 1986). Danas, slika djeteta u sukobu sa zakonom, te politika postupanja je drugačija, zahvaljujući međunarodnim dokumentima, te donošenju Zakona o

² “ maloljetni prijestupnik” je izraz koji se odnosi na maloljetnika, bez obzira na to da li je on osumnjičen, optužen ili osuđen za krivično djelo (Grupa autora, 2016).

zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, koji su propisali posebnu zaštitu, pomoć i podršku primjerenu njihovoj dobi, nivou zrelosti i njihovim posebnim potrebama.

Djeca u sukobu sa zakonom su osobe koje se po svom biopsihičkom razvoju i uzrocima svoje delikvencije razlikuju od odraslih i prema njima se mora primijeniti poseban tretman. Njihova djela nisu posljedica zrela razmišljanja i čvrste volje za izvršenje kaznenih djela pa se ubrojivost i krivnja iskazuju u posebnu obliku u odnosu prema punoljetnim počiniteljima (Petö Kujundžić, 2019). U skladu s tim, djeca s obzirom na uzrast imaju poseban krivičnopravni i krivičnoprocesni status u odnosu na punoljetne počinitelje krivičnih djela, te tako zakonodavstvo u našoj zemlji je preciziralo donju i gornju granicu kada su u pitanju djece u sukobu sa zakonom. Tako da djecu u sukobu sa zakonom djelimo u dvije podgrupe: mlađe i starije maloljetnike. Mlađi maloljetnici su uzrasta od navršanih 14 do 16 godina života i stariji maloljetnici su od navršanih 16 do 18 godina života. Donja granica iznosi 14 godina života, što znači da osobe koje nisu navršile 14 godina života odnosno djeca, nisu odgovorna za krivično učinjena djela. Gornja starosna granica je 18 godina života, što znači da su osobe uzrasta od 14-18 godina maloljetnici koji su odgovorni za svako ono ponašanje i djelo koje je u sukobu sa zakonom. (Grupa autora, 2016).

Nažalost, ovaj fenomen i cijela tematika oslikava se kao neuspjeh društva, ali to nikako ne bi trebalo značiti da javnost treba zatvarati oči pred ovim fenomenom, jer djeca u sukobu sa zakonom upravo zaslužuju punu pozornost i sa stajališta racionalne kriminalne politike i prevencije jer dio djece u sukobu sa zakonom negativnom selekcijom postaju višestruki povratnici i dolaze u sukob sa zakonom iz navike, te tako čine najtvrdokorniji dio svake kriminalne populacije (Singer, 2002).

2.1. Karakteristike djece u sukobu sa zakonom

Mladi se odlikuju naglašenim biopsihičkim promjenama čija dinamičnost pruža znatne mogućnosti za odgoj i socijalizaciju. Uzimajući u obzir to da je mlada ličnost nedovoljno izgrađena, samim tim ona je jako osjetljiva i na utjecaje koji njen razvoj i ponašanje mogu usmjeriti u asocijalnom i antisocijalom smijeru, a ujedno kao nedovoljno oblikovane ličnosti imaju znatno umanjen odgovornost u pravnom i moralnom smislu. Na vrhuncu, postavlja se pitanje razlikuju li se ličnosti djeteta u sukobu sa zakonom i onih koji to nisu?

Zbog specifičnosti pojma djeca u sukobu sa zakonom, bitno je istaći i njihove karakteristike koje počinju ispoljavati u periodima svog odrastanja, kada bivaju izloženi uticajima sredine. U prvom redu, djeca u sukobu sa zakonom su povodljiva, orijentirana protiv svake vrste autoriteta i vlasti, površna u radu, sa izrazito niskom koncentracijom i fluktuacijom pažnje. Sniženog su praga tolerancije na frustracije, rješavaju konflikte na nasilni način jer smatraju da je to jedino ispravno. U većini slučajeva njihov intelektualni kapacitet je očuvan ali verbalna inteligencija nije u dovoljnoj mjeri razvijena što za posljedicu ima to da, ne mogu da se odupru od uticaja vršnjaka jer nemaju dovoljno izgrađeno samopoštovanje i samopouzdanje da sami kažu šta misle već se pripajaju većini i putem identifikacije i socijalnog učenja postaju dio grupe. Tokom perioda odrastanja skloni su avanturizmu i eksperimentisanju bez razmišljanja o posljedicama, te se vrlo često upuštaju u konzumaciju psihoaktivnih supstanci. Pod dejstvom takvih sredstava postaju agresivniji i spremniji da učine određene stvari što u stanju trezvenosti ne bi ni pomislili. Radne i higijenske navike istih su minimalno razvijene iz razloga što su djeca u sukobu sa zakonom uglavnom van sistema školovanja, a kod kuće nemaju nikakvih zaduženja niti obaveza, te svoje slobodno vrijeme provode stihijski, neorganizirano i na ulici (Grupa autora, 2016). Pored svih, elaboriranih karakteristika, Tomić (2005) ističe da su s ponašanjem u sukobu sa zakonom povezane i emocionalne karakteristike: posljedica emocionalne nestabilnosti, razdražljivosti, uznemirenosti kao posljedice odbačenosti, osujećenosti, inferiornosti, potištenosti, ljubomore i sl. Smatra se da se osobe s takvim osobinama teže prilagođavaju, često dolaze u konfliktne situacije i odaju se kriminalnoj djelatnosti.

2.2. Kriminogeni faktori i faktori rizika u procesu socijalizacije

Kada je riječ o kriminogenim faktorima, koji mogu dovesti do toga da dijete dođe u sukob sa zakonom, postoje mnogi, ali kao najvažniji izdvajaju se: loši odnosi u obitelji i slab roditeljski nadzor, druženje sa osobama asocijalnog i antisocijalnog ponašanja (uključujući i prisutnost takvih ponašanja u obitelji maloljetnika), školski neuspjeh i/ili nedostatak radnog iskustva, te konzumiranje psihoaktivnih supstanci (uključujući i alkohol) (Singer i sur, 2008). Pored kriminogenih faktora koji mogu dovesti do toga da dijete dođe u sukob sa zakonom, neizostavno je istaći i faktore rizika u procesu socijalizacije djece koji dovode do sukoba sa zakonom. Oni se najčešće nalaze u dinamičkom djelovanju porodice, škole i vršnjačke grupe, kao i načinu provođenja slobodnog vremena djece, što će u nastavku biti shematski prikazano (Radetić Lovrić, Ninković, 2017).

Shema 1. Osnovni faktori (agensi, prenosnici) socijalizacije

U svakom od primarnih faktora, potrebno je pronaći one koji su rizični za razvoj i nastanak ponašanja koje je u sukobu sa zakonom. Na neke od faktora rizika, treba posebno obratiti pažnju, a neki od njih su (Radetić Lovrić, Ninković, 2017):

Faktori rizika u porodici na koje treba obratiti pažnju kod djece u sukobu sa zakonom:

- Neadekvatnost roditeljske brige i odsustvo nadzora sa posebnim naglaskom na identifikovanje mogućeg zanemarivanja i zlostavljanja djece;
- Neprimjereni roditeljski potencijali za brigu o djetetu;
- Prisutnost, učestalost i intenzitet fizičkog kažnjavanja djece;
- Prisutnost socijalnopatoloških pojava među članovima porodice (npr. alkoholizam, nasilje, prostitucija, korištenje droga, pokušaj samoubistva);
- Prisutnost duševnih i drugih oboljenja među članovima porodice;
- Gubici u porodici i drugi porodični stresori;
- Loše materijalno-stambene prilike u porodici.

Faktori rizika u školi na koje treba obratiti pažnju kod djece u sukobu sa zakonom:

- Neredovnost u izvršavanju školskih obaveza;
- Neopravdanost izostajanja sa nastave, kašnjenje na časove, navođenje neprimjerenih i nepotkrepljenih izgovora;
- Nepoštovanje školskih pravila i nepreuzimanje odgovornosti, kažnjavanje od strane nastavnika i sniženo vladanje učenika;
- Nedostatak motivacije za učenjem i školskim postignućem;
- Naglo slabljenje školskog uspjeha;
- Konfliktan ili indiferentan odnos između učenika i nastavnika;
- Neprihvaćenost i odsustvo podrške od strane učenika i nastavnika;
- Učešće u školskim aktivnostima;
- Teškoće u savladavanju nastavnog gradiva;
- Nedolaženje roditelja na informativne i roditeljske sastanke, naročito neodazivanje pozivu škole.

Faktori rizika u vršnjačkoj grupi na koje treba obratiti pažnju kod djece u sukobu sa zakonom:

- Druženje sa vršnjacima u sukobu sa zakonom ili djecom u riziku;
- Prekid ili slabljenje ranijih prijateljskih veza;
- Druženje sa djecom starijeg uzrasta (naročito tri i više godina);
- Doživljen bilo koji vid nasilja od strane vršnjačke grupe i učešće u nasilju;
- Promjena mjesta stanovanja odnosno česte promjene vršnjačkih grupa.

Način provođenja slobodnog vremena kao faktor rizika:

- Skitnja, lutanje ulicama, naseljem i gradom bez određenog cilja;
- Nedostatak zainteresovanosti za određene aktivnosti i hobije;
- Dokoličarenje;
- Provođenje vremena u kafićima, kladionicama i PC igraonicama;
- Kasno dolaženje noću kući (neprimjereno vrijeme za uzrast djeteta);
- Nezainteresovanost za učešće u konvencionalnim aktivnostima (školske i sportske sekcije).

Socijalizacija je proces u kojem pomoću kontrolne funkcije porodice, dijete prihvaća odgovarajuće predodžbe, uzore i vrednote pa se u njemu izgrađuje i odgovarajuća etička

kontrolna karika (Singer, Mikšaj Todorović, 1993). Porodica igra važnu ulogu u procesu socijalizacije u kom su važna dva odnosa: srdačan odnos prema djeci, nasuprot hladnom odnosu, te omogućavanje slobodne aktivnosti djetetu, nasuprot strogom ograničavanju njegove aktivnosti (Rot, 1983). Porodica je osnovna ćelija svakog društva i ona je ta koja postavlja temelje pozitivnog i negativnog usmjerenja određene ličnosti. Da je porodica, odnosno primarno roditelji dužni štiti dijete od negativnih usmjerenja, jasno stoji u Porodičnom zakonu Federacije Bosne i Hercegovine, gdje se u članu 134. stav (2) navodi: „Roditelji su dužni čuvati dijete, zadovoljavati njegove normalne potrebe i štiti ga od svih oblika poroka: droga, alkohol, skitničenje, razbojništvo, krađa, prostitucija, prosjačenje, kao i svih oblika maloljetničke delikvencije, te nasilja, povreda, ekonomske eksploatacije, seksualne zloupotrebe i svih drugih asocijalnih pojava“ (Službene novine Federacije BiH (2005). *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, Službene novine Federacije BiH, broj 35/05, str. 32). S pravom možemo reći da je porodica prva škola moralnih i socijalnih osjećanja. Zbog te svoje funkcije porodica kao agens socijalizacije predstavlja i osnovu na kojoj se nadograđuju uticaji ostalih agenasa procesa socijalizacije: vršnjaci, škola i slobodno vrijeme. Naposljetku, zbog bitnosti funkcije, porodici se pridaje važna funkcija u nastanku kriminaliteta, pa je njena uloga i u procesu resocijalizacije djeteta od izuzetne važnosti (Tomić, 2005).

Vršnjaci su neformalna grupa djece/mladih, sličnog uzrasta, nivoa obrazovanja i sistema vrijednosti, u kojoj se članovi intenzivno druže. Oni prvi put postaju faktor socijalizacije već na uzrastu oko 5 ili 6 godine. Vršnjaci igraju značajnu ulogu u načinu oblačenja, ponašanja, kao i u formiranju stavova, vrijednosti, uzora i interesovanja. Oni postaju najznačajnija grupa u periodu adolescencije, kada adolescent nastoji steći nezavisnost od svoje porodice i posebno od autoriteta roditelja. Mladjoj osobi, adolescentu, više je stalo da ga prihvati grupa vršnjaka, nego roditelji, što često u porodici stvara konflikte. Kako termin socijalizacija ličnosti znači njeno podruštvljenje, vršnjaci predstavljaju prvi test uspješnosti ili neuspješnosti tog procesa (Grupa autora, 2016).

Škola kao specijalizovana odgojno-obrazovna institucija, predstavlja jedan od najvažnijih agenasa planske socijalizacije ličnosti. Vrlo je važna jer organizovano, smišljeno i dugotrajno vrši snažan i obuhvatan uticaj na intelektualni, emocionalni, moralni i socijalni razvoj učenika. Na vrhuncu, učenika navodi da usvoji brojne kulturne i društvene norme i misaone navike, kao i da prihvati propisane, a da eliminiše nepoželjne vidove ponašanja (Grupa autora, 2016).

Na kraju kada je riječ o slobodnom vremenu, ističe se da aktivnosti i sadržaji i drugi poticaji slobodnog vremena mogu po svom kvalitetu biti kako pozitivni tako i negativni. Prvi od njih značajno doprinose odgoju i socijalizaciji mladih, dok drugi stoje u oprečnosti ili onemogućavaju ostvarivanje ciljeva ovih procesa. Saglasno s tim slobodno vrijeme je u dvostrukom smislu povezano sa ponašanjem mladih koja su u sukobu sa zakonom, kao pouzdanim indikatorima neuspjeha u njihovom odgoju i socijalizaciji. S jedne strane, njegovi pozitivni sadržaji i aktivnosti doprinose odgoju i socijalizaciji i time predstavljaju značajne prepreke devijacijama u ponašanju mladih. S druge strane, razni negativni uticaji koji u tom vremenu dolaze do izražaja učestvuju pored ili u zajednici s drugim faktorima u uslovljavanju ponašanja u sukobu sa zakonom (Grupa autora, 2016). U kontekstu slobodnog vremena, bitno je istaknuti još da je mlada generacija dio stanovništva i društva, ali je ujedno i proizvod i faktor društva. Stoga se problemi mladih ne smiju promatrati izdvojeno od društva u kojem žive, a problematika slobodnog vremena omladine samo je dio problematike života mladih (Pehar-Zvačko, 2003).

Agensi socijalizacije su jako bitni, jer u našim uslovima, dakle u Federaciji Bosni i Hercegovini, počinjenje krivičnog djela i dolazak djeteta u sukob sa zakonom je dobar indikator da društvo i agensi socijalizacije, nisu uradili ono što su trebali da urade u prethodnom periodu, odnosno na putu odrastanja djeteta.

2.3. Struktura krivičnih djela koju čine djeca u sukobu sa zakonom

Pored kriminogenih faktora i faktora rizika u procesu socijalizacije djece koji mogu dovesti dijete u sukob sa zakonom, treba istaći i strukturu djela koju čine djeca, odnosno maloljetnici, te tako dolaze u sukob sa zakonom. Maloljetnici čine široku lepezu krivičnih djela, odnosno čine većinu djela koja čine i punoljetna lica. Najčešća krivična djela su djela koja se odnose na imovinske delikte poput (Grupa autora, 2016):

- teških krađa,
- razbojništava,
- uništavanje tuđe imovine i oštećenje stvari i sl.,
- djela protiv života i tijela,
- pokušaj ubojstva,
- silovanje,
- nasilničko ponašanje,

- nanošenje teških tjelesnih povreda,
- nanošenje lakih tjelesnih povreda,
- napad na službenu osobu o vršenju poslova sigurnosti,
- konzumiranje, distribuiranje i posjedovanje opojnih droga,
- posjedovanje oružja i oruđa.

Shodno pobrojanim krivičnim djelima koje čine maloljetnici, može se uvidjeti da je riječ o krivičnim djelima, kojima djeca tj. maloljetnici čine određene teškoće, kako sami sebi tako i drugoj osobi, skupini ili zajednici.

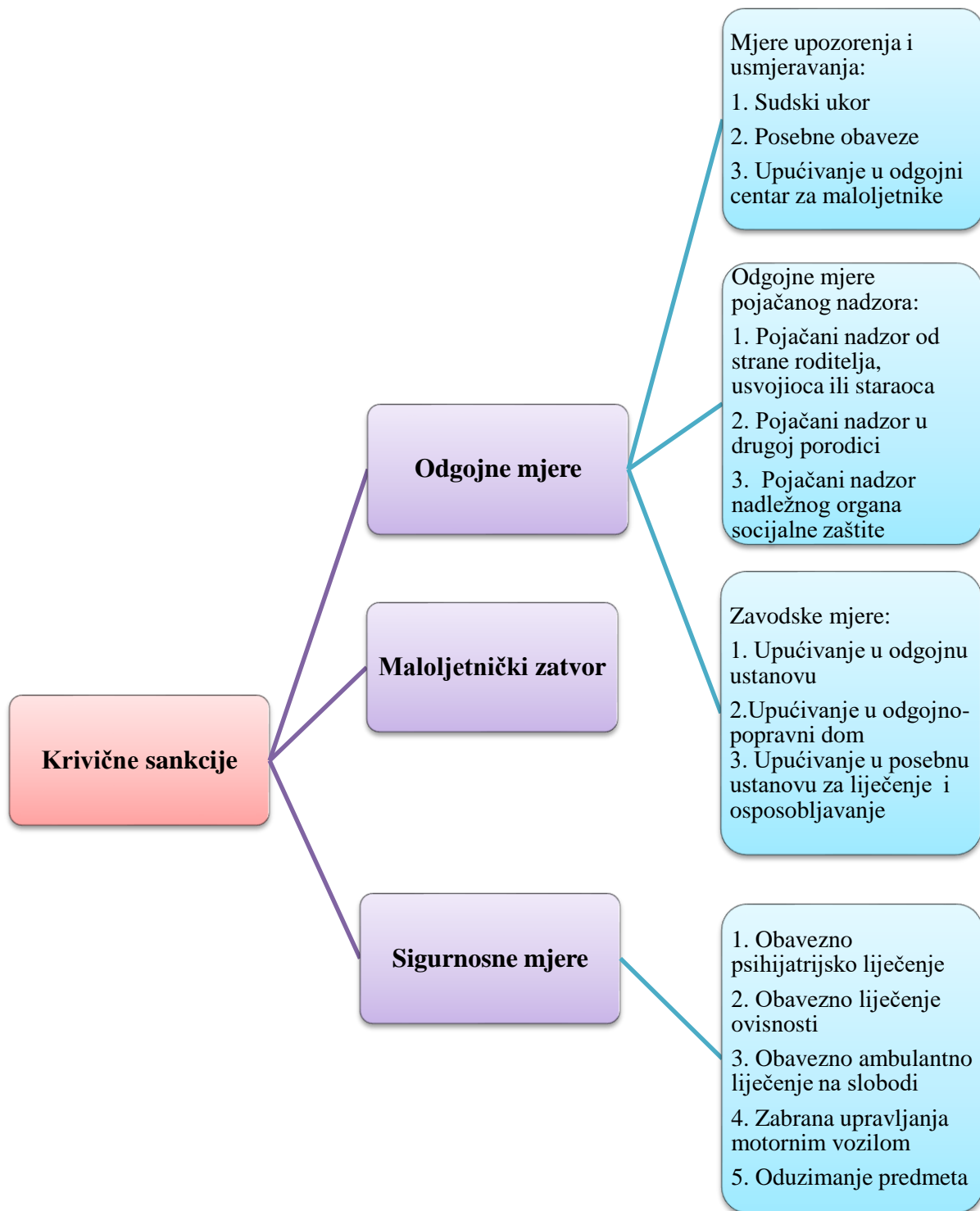
Kada govorimo o razlozima, zbog kojih maloljetnici čine razna krivična djela, analizom literature uvidjeli smo da je popis razloga, vrlo dugačak, ali najčešće se spominju nedostatno životno i radno iskustvo, sklonost rizičnim ponašanjima, nedostatak znanja i razumijevanja stvarnosti, potreba isticanja u skupini vršnjaka, ekonomska ovisnost, društvena uloga i status, te emocionalna i psihička krhkost (Singer i sur. 2008).

2.4. Krivične sankcije prema djeci u sukobu sa zakonom

Krivične sankcije - sankcija (kazna) ili mjera prinude koja se izriče i primjenjuje na osobu kojoj je u toku krivičnog postupka utvrđena krivica da je počinila krivično djelo (Muratbegović, Vuksan, Jakovljević, Vujović, 2017).

U Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH predviđene su posebne krivične sankcije za maloljetne učinioce krivičnih djela koje se razlikuju od krivičnih sankcija za punoljetne učinioce kako po svojoj suštini tako i po svojoj svrsi. To su zakonom predviđene mjere društvenog reagovanja prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela koje izriču zakonom određeni organi u cilju zaštite društva od kriminala kroz odgoj, preodgoj i pravilan razvoj maloljetnika (Grupa autora, 2016).

Zakonske norme koje važe samo za maloljetnika, prvenstveno imaju za cilj odgajanje, preodgajanje i obezbjeđivanje pravilnog razvoja djeteta koje je došlo u sukob sa zakonom (Miković, 2004). Da bi slika o krivičnim sankcijama bila jasnija i preciznije predstavljena, u nastavku shematski prikaz krivičnih sankcija prema djeci u sukobu sa zakonom u FBiH.

Shema 2. Krivične sankcije prema djeci u sukobu sa zakonom (Radetić Lovrić, Ninković, 2017).

Svaka od gore prethodno predstavljenih krivičnih sankcija ima svoje različite forme, a njihova zajednička svrha je da se pruži pomoć i preduzme stručna briga i nadzor nad pravilnim razvojem pojedinca i jačanjem njegove društvene odgovornosti radi uključivanja u prihvatljive tokove društvenog života. Pored opšte svrhe svih krivičnih sankcija, kazna maloljetničkog zatvora ima za cilj da pojačanim nadzorom spriječi ponovno činjene krivičnog djela, ali i da odgojno utiče na druge maloljetnike da ne vrše krivična djela (Radetić Lovrić, Ninković, 2017).

Izricanjem zavodskih mjera i maloljetničkog zatvora, maloljetniku se oduzima sloboda i to je jedino pravo koje mu se oduzima, pravo na slobodu, a sva ostala prava maloljetnik uživa. S druge strane, izolacija odnosno oduzimanje slobode predstavlja nužno zlo, te to treba biti posljednja mjera onda kada druge mjere nisu dale rezultate. Danas zahvaljujući Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, želi se dati prednost resocijalizaciji i dobrobiti djeteta, a nikako ne kazni, što je na vrhuncu i evropski standard.

Što bi značilo da je svrha sankcija pružanjem zaštite, brige i pomoći, uticati na odgoj djeteta, razvijati njegovu cjelokupnu ličnost i jačati njegovu osobnu odgovornost (Pehar-Zvačko, 2003). Nadalje, važno je istaknuti da svrha svih krivičnih sankcija, nikako nije ispaštanje, nego reintegracija odnosno preodgoj maloljetnika i resocijalizacija, te njihov povratak u društvo, odnosno njihova reintegracija u društvo. U konačnici ako nemamo adekvatan preodgoj maloljetnika, to neće rezultirati adekvatnom reintegracijom maloljetnika, te će se krivična sankcija, svesti samo na puko ispaštanje, odnosno uklanjanje maloljetnika iz zajednice.

2.5. Zaštita i dobrobit djece u sukobu sa zakonom

Maloljetnici se od punoljetnih osoba razlikuju po nivou socijalne, emocionalne i intelektualne zrelosti. Isti ne posjeduju dovoljno razvijene vještine i znanja koja su im neophodna na putu odrastanja kako bi se oduprijeli društveno negativnim utjecajima. Istima je potrebna podrška u svim segmentima života, a naročito u onim trenucima kada bivaju izložena riziku i kada dođu u sukob sa zakonom. S tim u vezi, kada djeca dođu u sukob sa zakonom potrebna im pomoć i podrška u smislu cjelokupne reorganizacije njihovog dotadašnjeg života, a sve s ciljem njihove zaštite i dobrobiti. Kada govorimo o zaštiti i dobrobiti djeteta, bitno je istaći da ispred

svih rigidnih, formalnih i uvriježenih propisa koja se tiču djece u sukobu sa zakonom, treba biti humanizam, zaštita i dobrobit djeteta.

Dobrobit djeteta je višedimenzionalni pojam koji se odnosi na optimalno funkcioniranje i iskustvo djeteta. Polazeći od perspektive prava djeteta, dobrobit je definirana kao ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog razvoja potencijala svakog djeteta. Razina u kojoj je to ostvareno može se procijeniti kao pozitivni, ali i negativni ishodi po dijete (Ben-Arieh, 2008, a prema Ajduković, 2015). U skladu sa definiranjem dobrobiti, zaista u radu sa djecom u sukobu sa zakonom, stručnjaci trebaju da se rukovode jednom osnovnom misijom, a to je *dobrobit djeteta iznad svega*.

Djeca su posebno navedena u mnogim međunarodnim instrumentima, tako da su standardi posebno prilagođeni njihovim potrebama i pravima. Danas djeca uživaju posebna prava i zaštitu, zahvaljujući međunarodnim standardima i domaćem zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine.

Kada je riječ o međunarodnim standardima koja u fokusu imaju prava djece u sukobu sa zakonom, kao takva trebala bi se u najvećoj mjeri poštivati ili uzeti kao primjer u procesu unaprjeđenja zakonodavstva, politike i prakse u ovoj oblasti. Najvažniji međunarodni standardi za ovu oblast su (Grupa autora, 2016):

- Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985);
- Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Pravila iz Havane, 1990);
- Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila, 1990).

Drugačijem položaju djece u sukobu sa zakonom, doprinijeli su svi gore prethodno pobrojani međunarodni standardi. Od neizmjerne je važnosti istaći da su u Konvenciji o pravima djeteta na jednom mjestu, obuhvaćena sva ljudska prava koja se priznaju nekoj posebnoj grupi ljudi (djeci) što predstavlja novinu u međunarodnom pravu koje se stvara pod okriljem Ujedinjenih nacija. Zahvaljujući tome, Konvencija o pravima djeteta je svakako postala najvažniji

međunarodni ugovor o pravima djeteta. Jednom riječju, Konvencija o pravima djeteta danas je najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta, što uključuje i zaštitu prava djece u sukobu sa zakonom.

S druge strane, kada se osvrnemo na domaće zakonodavstvo, uvidjet ćemo da je drugačiji položaj maloljetnih lica u odnosu na punoljetne učinioce krivičnih djela našao svakako svoje mjesto i u Federaciji BiH, a donošenje posebnog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku početkom 2014. godine u Federaciji BiH predstavlja jasan znak ostvarenja te posebnosti. To znači da se u ovoj važnoj oblasti na teritoriji Federacije BiH počeo primjenjivati poseban i jedinstven zakon, koji na potpuno novi način reguliše pitanje djece u sukobu sa zakonom i reakcije društva na kriminalitet maloljetnika. U skladu s tim uvidjeli smo da se Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, ogleda u posebnošću položaja maloljetnika, te prvenstveno članovi Zakona imaju za cilj odgajanje, preodgajanje i obezbjeđivanje tipičnog i sigurnog razvoja djeteta, kako bi se obezbijedilo njegovo ponovno uključivanje u društvenu zajednicu. Stoga se krivične sankcije koje je moguće izreći maloljetnicima na području FBiH mogu posmatrati prvenstveno kao mjere pomoći, odnosno mjere socijalizacije djeteta, sa najmanje mogućih elemenata prinude i ograničavanja slobode, te velikim stepenom brige, zaštite i nadzora društva za otklanjanje faktora rizika koji utiču na njegov pravilan razvoj.

Zaštita i dobrobit djece u sukobu sa zakonom, podignuta je na veći stupanj, čemu je doprinijela zakonska legislativa, ali neminovno je da i danas, ali i u budućnosti, iznova treba vršiti nadopune i izmjene zakona, kako bi zaštita i dobrobit uvijek bili u najboljem interesu djece, kao populacije koja predstavlja temelj, i glavni postulat razvoja društva u kojem obitavamo. Postoji i druga strana priče, gdje je vrlo je važno, istaknuti da zakoni i međunarodni standardi, istinski trebaju “živjeti” i biti primjenjivi u svim institucijama koje su profilirane za rad sa djecom u sukobu sa zakonom, jer samo kao takvi, tj. primjenjivi mogu doprinijeti zaštiti i dobrobiti djeteta.

II. METODOLOŠKI DIO RADA

1. Problem istraživanja

Definisanje problema istraživanja uključuje izvore za identifikaciju te izbor i određivanje problema istraživanja. Tu pripada i naslov iz kojeg se može nedvojbeno zaključiti o kojem je problemu riječ, šta će se istraživati i u kojem znanstvenom/naučnom području. Obuhvaća i određuje osnovne pojmove te ključne riječi, koje se odnose na bit problema istraživanja (Milat, 2005).

Djeca u sukobu sa zakonom nisu priča o uspjehu, već svjedočanstvo o neuspjehu društva da obezbijedi zaštitno okruženje za djecu. Djeci je potrebna podrška dok su još uvijek djeca, odnosno, istima je potrebna podrška u svim segmentima života, a naročito u onim trenucima kada bivaju izložena riziku i dođu u sukob sa zakonom. Dijete u sukobu sa zakonom je bilo koje dijete koje dođe u kontakt sa organima za provođenje zakona jer je navedeno da je optuženo ili da je formalno potvrđeno da je prekršilo krivični zakon (Muratbegović, Uletilović, Vuksan, Suljagić, 2016). Politika postupanja prema djeci u sukobu sa zakonom predstavlja kompleksan problem pa je uvijek aktualna konstatacija o postojanju krize u smislu potrebe za uvođenjem promjena u postojeću praksu. Reforma institucionalnog odgojnog, ali i obrazovnog tretmana djece u sukobu sa zakonom, primjena novog konceptualnog okvira, mogućnosti afirmisanja novih oblika i formi, a posebno mogućnost realizacije novih nastojanja u praksi, su s pravom predmet interesovanja naučne i stručne javnosti (Grupa autora, 2016). Djeca su budućnost svakog društva, te njihovom odgoju i obrazovanju, treba pružiti nemjerljivu pažnju, a naročito u onim momentima kada dođu u sukob sa zakonom. U takvim okolnostima odgovori na potrebe djece u sukobu sa zakonom moraju biti pragmatični, hitni, te fleksibilni. Zakonska legislativa, treba biti po mjeri djeteta, te se moraju poštovati zakonska prava djece u sukobu sa zakonom s ciljem njihove zaštite i dobrobiti. Problem istraživanja je upravo dijete u sukobu sa zakonom. Različite znanstvene spoznaje doprinijele su relevantnijem i jasnijem definisanju ovog pojma.

2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja je praktični i saznavni problem koji istraživanje želi da riješi (Fajgelj, 2007).

Predmet istraživanja je obrazovna politika zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa zakonom. Obrazovna politika se smatra odgovornom za planiranje obrazovanja, ali i upravljanje i rukovođenje obrazovanjem. Kada su u pitanju djeca u sukobu sa zakonom u sistemu njihove resocijalizacije i rada sa njima, najvažnije mjesto zauzima upravo obrazovanje. Obrazovanje je potrebno promovirati u svim aspektima života mladih ljudi, jer samo pomoću obrazovanja mladi ljudi se mogu uhvatiti u koštac sa mnogim životnim nedaćama, te sam tretman djece u sukobu sa zakonom putem obrazovnih programa, dat će mnogo bolje rezultate na putu resocijalizacije i reintegracije. Obrazovna politika, kao takva u službi zaštite i dobrobiti djeteta, može osigurati zaštitno okruženje za dijete u sukobu sa zakonom. Djeca su posebna i osjetljiva kategorija društva, naročito u onim momentima kada dođu u sukob sa zakonom i kada okruženje obrazovne institucije, zamijene okruženjem pravosudnih institucija, odnosno kada postanu dio krivičnog postupka. U tim momentima dijete treba biti u fokusu svakog postupka i ispred svih represivnih mjera treba biti zaštita i dobrobit djeteta. Dijete kad dođe u sukob sa zakonom, postaje izolirano iz poznatog okruženja, iz okruženja porodice, škole, vršnjaka, odnosno iz svih grupa i struktura kojima pripada. U takvim trenucima dijete se susreće s jednim režimom, koji je unaprijed diktiran, i sa jednom okolinom čijim je dijelom prvi put. Svi predstavljeni momenti i postupci prema djeci u sukobu sa zakonom, trebaju osiguravati zaštitu i dobrobit djeteta.

Zaštita, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom propisana je međunarodnim i nacionalnim dokumentima, koje smo analizirali u ovom radu. Analiza se vršila prema indikatorima: *zaštita, dobrobit i obrazovanje*. U nastavku detaljnije objašnjenje indikatora na osnovu kojih se vršila analiza međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva.

- *Zaštita* – ovaj indikator se odnosi na sve postupke u zakonima, pravilima i konvenciji koji su svojim članovima propisali zaštitu djece u sukobu sa zakonom. Zaštita uključuje sve one elemente koji se odnose na stvaranje zaštitnog okruženja za dijete, kao i princip „najbolji interes djeteta“, koji upravo predstavlja osnovni instrument u zaštiti djeteta i njegovih prava. Zaštitno okruženje je okruženje u kom je svako dijete slobodno od nasilja, izrabljivanja, u kom se zakonske odrednice svode na minimum

ugroženosti djece, te rješavaju poznate rizične faktore i jačaju otpornost djece. Zatim indikator se odnosi i na zaštitu maloljetnika smještenim u institucijama i na njihovu bezbjednost, zaštitu njihovih ljudskih prava i ljudskog dostojanstva.

- *Dobrobit* - ovaj indikator se odnosi na sve postupke u zakonima, pravilima i konvenciji koji su svojim članovima propisali dobrobit djece u sukobu sa zakonom. Indikator se odnosi i na ostvarivanje prava i mogućnosti cjelovitog i usklađenog potencijala svakog djeteta u sukobu sa zakonom. Svi oni članovi zakona, pravila i konvencije koji svojim sadržajima unaprjeđuju, ističu dobrobit djeteta predmetom su analize prema ovom indikatoru.
- *Obrazovanje* – ovaj indikator se odnosi na sve postupke u zakonima, pravilima i konvenciji koji su svojim članovima propisali obrazovanje djece u sukobu sa zakonom. Obrazovanje je samo po sebi izuzetno značajno za individualni i društveni razvoj i aktivno učešće pojedinca u društvu, a naročito u procesu resocijalizacije maloljetnika, gdje je upravo najvažnije obrazovanje. S druge strane ovaj indikator se odnosi na stvaranje jednakih prava na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom, pružanje podrške i prilika na pohađanje obrazovnih programa, zatim na poticanje obrazovanja bez kriminaliteta.

3. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je projektovani (unaprijed zamišljeni) opšti ishod jednog istraživanja. Teorijski zamišljen i projektovan, cilj istraživanja predstavlja osnovnu orijentaciju u pogledu predmeta, metodologije i interpretacije pretpostavljenih podataka i zadataka (Potkonjak i Šimleša, 1989).

Cilj istraživanja jeste utvrditi obrazovnu politiku zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa zakonom, što će obuhvatiti analizu međunarodnih i nacionalnih dokumenata, te analizu usklađenosti postojeće legislative o djeci u sukobu sa zakonom u FBiH s međunarodnim standardima i to prema indikatorima *zaštita*, *dobrobit* i *obrazovanje*.

4. Zadaci istraživanja

Sve aktivnosti i radnje koje se nužno moraju sprovesti da bi realizirali postavljeni cilj nazivamo zadacima (Slatina, 2007).

U ovom istraživanju da bi realizirali postavljeni cilj, neophodno je uraditi sljedeće zadatke:

1. Analizirati postojeću literaturu koja tematizira djecu u sukobu sa zakonom.
2. Analizirati relevantni pravni okvir, što će obuhvatiti analizu međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva u oblasti zaštite, dobrobiti i obrazovanja djece u sukobu sa zakonom.
3. Analizirati usklađenost postojeće legislative o djeci u sukobu sa zakonom u FBiH s međunarodnim standardima.
4. Sačiniti preporuke kako bolje postupati prema djeci u sukobu sa zakonom.

5. Istraživačka pitanja

1. Da li su odredbe međunarodnih standarda propisale zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom?
2. Da li su odredbe domaćeg zakonodavstva propisale zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom?
3. Da li je postojeća legislativa o djeci u sukobu sa zakonom u FBiH usklađena sa međunarodnim standardima, prema indikatorima zaštita, dobrobit i obrazovanje?

6. Metode istraživanja

Metoda (grč. *methodos*) je svaki postupak čija primjena omogućava ostvarenje određenog cilja, u užem smislu, misaoni ili praktični postupak koji omogućava da se dođe do znanja o predmetu istraživanja. Naučni metod je složen sistematski proces kojim se dolazi do zadovoljavajućeg objašnjenja ispitivanih pojava, njegova primjena zahtijeva upotrebu raznih posebnih metoda istraživanja (Milat, 2005).

Da bi ostvarili cilj i zadatke istraživanja te izveli odgovarajuće zaključke u istraživanju koristit ćemo se sljedećim metodama:

- *Deskriptivna metoda*
- *Metoda analize sadržaja*
- *Komparativna metoda*

Deskriptivna metoda kao što sama riječ kaže, bit deskriptivne metode u pedagoškom istraživanju je u opisivanju pedagoških pojava. Njihovim opisivanjem upoznajemo karakteristike tih pojava, te možemo pristupiti razmatranju mogućih uzroka i povezanosti između pojava (Mužić, 1973). U svrhu ovog rada, opisani su osnovni pojmovi koji se vežu za temu. Pored toga, deskriptivna metoda je korištena prilikom interpretacije rezultata i prikaza preporuka kako bolje postupati prema djeci koja dolaze u sukob sa zakonom.

Analiza sadržaja teksta omogućuje razumijevanje pojedinih misli i njihovu međusobnu vezu, a time i shvatanje cjeline pročitane građe. To je podloga za shvaćanje glavne misli određenog teksta (Franković, Predrag, Šimleša, 1963). U ovom istraživanju analiza sadržaja teksta je korištena za prikupljanje i analizu postojećih relevantnih izvora literature za definisanje osnovnih pojmova rada, kao pri tumačenju i proučavanju pisanih izvora teorijskog značaja, koji se odnose na glavni pojam djeca u sukobu sa zakonom, kao i na analizu relevantnih pravnih okvira i međunarodnih standarda koji se tiču zaštite, dobrobiti i obrazovanja djece u sukobu sa zakonom.

Komparativna metoda postupak uspoređivanja istih ili srodnih činjenica, pojava, procesa i odnosa, odnosno utvrđivanje njihove sličnosti i razlika u njihovom ponašanju i intenzitetu, omogućuje istraživačima da dođu do raznih uopćavanja odnosno osnovnih zaključaka, koji obogaćuju spoznaju (Mužić, 1979). Komparativna metoda u ovom istraživanju je korištena prilikom uspoređivanja Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH sa međunarodnim standardima, kako bi se utvrdila njihova usklađenost ili neusklađenost, u okviru indikatora: zaštita, dobrobit i obrazovanje.

7. Tehnike istraživanja

Istraživačke tehnike možemo označiti kao način rada, način postupanja u istraživanju pedagoških fenomena. To je procedura koju slijedimo u prikupljanju činjenica i podataka u okviru izabranog istraživačkog problema (Knežević Florić, Ninković, 2012).

Za analizu međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva u oblasti zaštite, dobrobiti i obrazovanja i za analizu usklađenosti postojeće legislative o djeci u sukobu sa zakonom u FBiH s međunarodnim standardima u okviru istih oblasti, koristili smo se *tehnikom rad na dokumentaciji*.

Tehnika rad na dokumentaciji podrazumijeva pisane dokumente kao što su zakoni, propisi, spisi i sl. Najviše se upotrebljava u povijesnim istraživanjima odgoja i obrazovanja, ali dokumentacija može biti polazište i u istraživanjima sadašnjice, pa i budućnosti odgoja i obrazovanja. Raspon raznih vrsta dokumentacije je širok, te pri radu za dokumentaciju važna je izvornost dokumenta (Mužić, 2004).

8. Instrumenti istraživanja

Instrument u istraživačkom smislu je oruđe, alat istraživača, koji se u tom procesu koristi (Knežević Florić, Ninković, 2012).

Instrument istraživanja je *matrica za analizu dokumenata*.

Matrica za analizu dokumenata – je tabela sa evidencijom indikatora koji su korišteni u analizi: Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, Pekinških pravila, Havanskih pravila, Rijadskih smjernica, Tokijskih pravila i Konvencije o pravima djeteta, a koji imaju direktnu vezu sa indikatorima, odnosno da li su svojim članovima zakona, pravila i konvencije propisuju zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom.

<i>Zaštita</i>
<i>Dobrobit</i>
<i>Obrazovanje</i>

Tabela 1. Indikatori korišteni u analizi

9. Uzorak

Podgrupa članova populacije koja se bira za učešće u određenom istraživanju naziva se uzorkom. Ukoliko istraživač odabire slučajeve koji će biti uključeni u uzorak na temelju vlastite prosudbe, te sastavlja uzorak koji će odgovarati njegovim specifičnim potrebama, onda se oblikuje *ciljani uzorak* (Cohen, Manion, Marrison, 2007). Što bi značilo da vrsta korištenog uzorka u ovom istraživanju je *ciljani uzorak*, koji je odabran sa apsolutnom sviješću da neće predstavljati cjelokupnu populaciju, nego samo sebe. U uzorak ulaze međunarodni i nacionalni dokumenti, koji će se analizirati i to:

- Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djece;
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila);
- Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila);
- Smjernica Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice);
- Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila);
- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH.

III ANALIZA I INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

1. Analiza međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva

FBiH

U prvom dijelu analize i interpretacije rezultata, predstaviti ćemo analizu međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva prema indikatorima: zaštita, dobrobit i obrazovanje. U okvirima analize međunarodnih standarda i domaćeg zakonodavstva bit će prikazani svi oni članovi koji su propisali zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom, a ujedno su nam bitni i relevantni za obrazovnu politiku zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa zakonom.

1. 1. Analiza - Konvencija o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta je međunarodni dokument, usvojen na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. novembra 1989. godine, a sadrži univerzalne standarde koje država stranka Konvencije (tj. koja ju je potpisala i ratificirala) mora osigurati svakom djetetu. Konvencija je procesom sukcesije postala pravno obavezujuća za Bosnu i Hercegovinu s obzirom da je Zakon o ratifikaciji Konvencije UN o pravima djeteta Skupština Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije donijela 13. decembra 1990. godine. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju UN o pravima djeteta i ona je postala pravno obavezujuća, a potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine preuzela je obavezu poštovanja Konvencije na području cijele države. Konvencija se nalazi u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine i ima snagu ustavne odredbe (Grupa autora, 2016).

U Konvenciji o pravima djeteta se govori, prije svega o obavezama odraslih u odnosu prema djetetu kao i o obavezama brojnih društvenih faktora u pogledu zaštite djeteta. To je prvi dokument u kojem se djetetu pristupa kao subjektu s pravima, a ne samo kao osobi koja treba posebnu zaštitu. Danas, Konvencija o pravima djeteta predstavlja najvažniji međunarodni ugovor o pravima djeteta, te je najviši autoritet u oblasti međunarodnog prava djeteta.

Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma 1995. godine i ratifikacijom Konvencije UN o pravima djeteta, Bosna i Hercegovina, a samim tim i Federacija BiH, preuzela je obavezu poštovanja ovog međunarodnog dokumenta, a time i obavezu da (Grupa autora, 2016):

- u okviru nacionalne jurisdikcije utvrdi grupu zakona, pravila i odredbi koji se posebno primjenjuju na djecu u sukobu sa zakonom i,
- obrazuje institucije i organe kojima su povjerene funkcije maloljetničkog pravosuđa, a koje imaju za cilj da daju odgovore na različite potrebe djece u sukobu sa zakonom, štiteći istovremeno njihova osnovna prava, zatim da daju odgovore na potrebe društva, te da obezbijede i provedu temeljnu i pravednu primjenu ovih pravila.

U nastavku će biti prikazani članovi Konvencije o pravima djeteta³ koji su posebno značajni za indikatore koje pratimo, a to su: zaštita, dobrobit i obrazovanje⁴.

○ **ZAŠTITA, DOBROBIT, OBRAZOVANJE**

<p>Član 3. Stavka 1. Konvencije</p>	<p>U svim akcijama u vezi s djecom, bez obzira da li ih poduzimaju javne ili privatne društvene dobrotvorne institucije, sudovi, upravne vlasti ili zakonska tijela, najbolji interesi djeteta biće od prvenstvenog značaja.</p>
--	---

<p>Član 3. Stavka 2. Konvencije</p>	<p>Države-potpisnice uzimaju na sebe da osiguraju djetetu zaštitu i brigu koja je potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i dužnosti njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili drugih pojedinaca zakonski odgovornih za njega, i da bi se ovo postiglo, preduzeće sve zakonske i upravne mjere.</p>
--	--

³ Konvencija o pravima djeteta (1989), dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/konvencija-o-pravima-djeteta>

⁴ Objasnjenje indikatora korištenih u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 24-25.

Član 28.	<p>1. Države-potpisnice priznaju pravo djeteta na obrazovanje, a da bi se ovo pravo ostvarilo postupno i na osnovi jednakih mogućnosti, one će napose:</p> <ul style="list-style-type: none">(a) Proglasiti osnovno školovanje obaveznim i besplatno dostupnim za svakoga;(b) Ohrabrivati razvitak različitih oblika srednjeg obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, učiniti ih dostupnim i pristupačnim svakom djetetu, i poduzeti odgovarajuće mjere kao što je uvođenje besplatnog obrazovanja i nuđenje finansijske pomoći u slučaju potrebe;(c) Omogućiti pristup visokom obrazovanju za sve, na osnovu sposobnosti, svim odgovarajućim sredstvima;(d) Učiniti dostupnim svoj djeci obrazovne i stručno-obrazovne informacije i savjetovanje;(e) Preduzeti mjere da se podrži redovno pohađanje škola i smanjenje stopa prekida školovanja.
-----------------	---

Član 29.	<p>1. Države-potpisnice se slažu da se obrazovanje djeteta usmjeri ka:</p> <ul style="list-style-type: none">(a) Razvoju dječije ličnosti, talenta i mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih punih mogućnosti;(b) Razvoju poštovanja prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama kao i principima zajamčenim u Povelji Ujedinjenih nacija;(c) Razvoju poštovanja prema roditeljima djeteta, djetetovom kulturnom identitetu, jeziku i vrijednostima, prema nacionalnim vrijednostima zemlje u kojoj dijete živi, zemlji iz koje može poticati, kao i prema civilizacijama drukčijim od njegove vlastite;(d) Pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumijevanja, mira, tolerancije, jednakosti spolova i prijateljstva prema svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim grupama, kao i osobama urođeničkog porijekla;(e) Razvoju poštovanja prema prirodnoj okolini.
-----------------	--

<p>Član 37. (c) Konvencije</p>	<p>Da će se sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupati humano uz poštivanje rođenjem stečenog dostojanstva svakog ljudskog bića i na način kojim se uvažavaju potrebe osoba njegovog uzrasta. Osobito će se svako dijete kojem je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih , izuzev ako je odlučeno suprotno radi djetetove dobrobiti i njegovih interesa, te da će slobode lišeno dijete imati pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem prepiske i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima.</p>
---	--

<p>Član 40. Stavka 1. Konvencije</p>	<p>Države-potpisnice priznaju pravo svakog djeteta koje je navodno prekršilo, ili je optuženo za kršenje krivičnog zakona, da se prema njemu postupa na način u skladu s unapređenjem djetetovog osjećanja dostojanstva i vrijednosti, koji osnažuje dječije poštovanje prema ljudskim pravima i osnovnim slobodama drugih, i koji uzima u obzir dječiju starost i poželjnost dječije reintegracije, kao i dječije preuzimanje konstruktivne uloge u društvu.</p>
---	--

<p>Član 40. Stavka 2. (iii) Konvencije</p>	<p>Svako dijete koje je osumnjičeno ili optuženo za kršenje krivičnog zakona ima najmanje slijedeće pravo:</p> <p>(iii) da njegov slučaj neodložno razmotre stručna, neovisna i nepristrana tijela vlasti ili sudsko tijelo u pravičnoj raspravi u skladu sa zakonom i u nazočnosti pravnog ili drugog savjetnika te roditelja ili zakonskih skrbnika ako to nije protivno dobrobiti djeteta glede njegove dobi i stanja.</p>
---	--

<p>Član 40. Stavka 3. Konvencije</p>	<p>Države-potpisnice nastojat će promicati uvođenje zakona, postupaka, upravnih tijela i ustanova posebno namijenjenih djeci koja su osumnjičena ili optužena, ili se utvrdilo da su prekršila krivični zakon, osobito:</p> <p>a) određivanje minimalne dobi ispod koje će se držati da djeca nisu sposobna učiniti prekršaj prema krivičnom zakonu;</p> <p>b) određivanje mjera postupanja s takvom djecom bez pribjegavanja sudskim postupcima, uz osiguranje punog poštivanja ljudskih prava i pravne zaštite kad god je to primjereno i poželjno.</p>
---	--

<p>Člana 40. Stavka 4.</p>	<p>Biće dostupne različite uredbe kao što su naredbe o brizi, savjetovanju i nadzoru; savjetovanje; uslovna kazna; usvajanje; obrazovni i stručni programi i druge alternative zatvoru, da bi se obezbijedilo da se sa djecom postupa na način koji odgovara njihovoj dobrobiti, a proporcionalan je i okolnostima i prekršaju.</p>
--	---

Analizom Konvencije o pravima djeteta možemo uvidjeti da u okviru svojih članova, jasno podcrtava prava, zaštitu i dobrobit djece u sukobu sa zakonom. U skladu s tim, referirajući se na nama bitne indikatore prilikom analize uvidjeli smo da su članovi 37. i 40. posebno značajni jer su navedena prava djece koja su osumnjičena za počinjenje kaznenih djela ili su u kaznenom postupku. U članu 40. (3) obavezuje države ugovornice na donošenje zakona i uspostavu procedura i institucija koje će postupati u slučajevima djece koja dođu u sukob sa zakonom, zatim ih obavezuje da uspostave programe odstupanja od sudskog postupka (tzv. *diverzione postupke*), te alternative institucionalnom tretmanu maloljetnika s ciljem njihove zaštite i dobrobiti. Zatim član 28. svojom odredbom kristalizira pravo na obrazovanje svakog djeteta, osvrćući se na poduzimanje mjere za poticanje redovitog dolaska na nastavu i smanjenje stope ispisa djece iz škole, a na početku rada pod okriljem obrazovne politike, istakli smo kako je jako bitno upravo smanjiti stopu napuštanja školovanja, naročito djece u sukobu sa zakonom. Sveobuhvatno svaki od članova koji je izdvojen, kao relevantan za potrebe ovog rada, daje djeci prava s ciljem njihove zaštite i dobrobiti. Važno je naglasiti da politika postupanja prema djeci u sukobu sa zakonom treba da bude usmjerena ka podizanju

na noge mladog čovjeka, njegovo osposobljavanje, obrazovanje, a sve sa ciljem zaštite i dobrobiti, ali i daljnjeg nedolaska u sukob sa zakonom.

1.2. Analiza - Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila)

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe, poznatija kao Pekinška pravila, usvojila je Generalna skupština 29. novembra 1985. godine. Ona su prva pravila koja su usvojena s ciljem zaštite prava i potreba djece koja su u sukobu sa zakonom. U okviru Pekinških pravila predlaže se državama da pozitivnim mjerama djeluju na maloljetnike što uključuje punu mobilizaciju svih mogućih i dostupnih izvora, među kojima su roditelji, volonteri i drugi članovi društvene zajednice, kao i škole i druge institucije, radi promicanja dobrobiti djeteta, kako bi se izbjegla potreba za interveniranjem kaznenim mjerama, a uspješno, pošteno i humano bi se postupalo sa maloljetnikom koji je u sukobu sa zakonom. Ističu se načela: razmjernost, odustajanje od progona, alternativne mjere, oduzimanje slobode kao krajnje mjere.

Pekinška pravila imaju za cilj da se u budućem razvoju maloljetničkog pravosuđa pojedinih država članica obezbijedi primjena osnovnih principa, i to (Grupa autora, 2016):

- Pekinška pravila naglašavaju dobrobit djeteta i princip proporcionalnosti. Pri razmatranju svakog konkretnog slučaja treba uzimati u obzir, specifične okolnosti vezane za dijete i prirodu prestupa;
- Pekinška pravila se smatraju ključnim dokumentom za sve stručnjake koje se bave djecom u sukobu sa zakonom, iako nisu obavezujuća za zemlje potpisnice.

U nastavku će biti prikazana Pekinška pravila⁵ koja su posebno značajna za indikatore koje pratimo, a to su: zaštita, dobrobit i obrazovanje⁶.

⁵ Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985), dostupno na: http://arhiva.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/Pekin%C5%A1ka%20pravila.pdf

⁶ Objašnjenje indikatora korištenih u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 24-25.

○ **ZAŠTITA, DOBROBIT, OBRAZOVANJE**

Pravilo 1.1.	Države članice će nastojati u skladu sa svojim opštim interesima da unaprjeđuju dobrobit maloljetnika i njihovih porodica.
---------------------	---

Pravilo 1.2.	Države članice će se truditi da razviju uslove, da se maloljetnicima obezbijedi osmišljen život u zajednici, koji će u periodu života kada su oni najpodložniji antisocijalnom ponašanju, postići proces ličnog razvoja i obrazovanja bez kriminaliteta i delikvencije, koliko je to moguće.
---------------------	---

Pravilo 1.3.	Posvetit će se dovoljno pažnje mjerama za mobilizaciju svih raspoloživih resursa uključujući porodicu, dobrovoljce i druge grupe, na nivou lokalnih zajednica, kao i škole i druge institucije zajednice, u cilju unaprjeđivanja dobrobiti maloljetnika, kako bi se smanjila potreba za zakonskim intervencijama i efikasno, pravično i humano postupalo sa maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom.
---------------------	--

Pravilo 1.4.	Maloljetničko pravosuđe treba shvatiti kao nerazdvojni dio nacionalnog razvojnog procesa svake zemlje, u sveobuhvatnom okviru društvene pravde za sve maloljetnike čime se istovremeno doprinosi, zaštiti mladih i održavanju mirnog poretka u društvu.
---------------------	--

Pravilo 3.2.	Nastojat će se da se primjene principi iz ovih Pravila prošire na sve maloljetnike na koje se odnose postupci socijalnog staranja i zaštite .
---------------------	--

Pravilo 5.1.	Sistem maloljetničkog pravosuđa će isticati dobrobit maloljetnika i obezbjeđivat će da svaka reakcija prema maloljetnim prestupnicima uvijek bude u srazmjeri sa okolnostima koje se tiču i prestupnika i prestupa.
---------------------	--

Pravilo 10.3.	Kontakt između organa za sprovođenje zakona i maloljetnog prestupnika bit će uređen na način kojim se poštuje pravni status maloljetnika, unapređuje njegova dobrobit i izbjegavaju štetne posljedice po njega, uz puno uvažavanje okolnosti dotičnog slučaja.
----------------------	---

Pravilo 13.5.	Dok su u pritvoru o maloljetnicima će se voditi briga, pružat će im se zaštita i sva neophodna individualna pomoć - socijalna, obrazovna , u pogledu stručne obuke, psihološka, medicinska i fizička – koja bi im mogla biti potrebna s obzirom na uzrast, spol i ličnost.
----------------------	---

Pravilo 24.1.	Nastojat će se da se u svim fazama postupka maloljetnicima obezbijede neophodni uslovi, smještaj, ishrana, obrazovanje ili radna obuka, zaposlenje ili bilo koja druga pomoć, kako bi se olakšao proces rehabilitacije.
----------------------	--

Pravilo 26.1.	Cilj obuke i tretmana maloljetnika koji su smješteni u institucijama, jeste da se obezbijedi, briga, zaštita i obrazovanje , i stručna osposobljenost kako bi im se pomoglo, u preuzimanju konstruktivne i produktivne uloge u društvu.
--------------------------	--

Pravilo 26.2.	Maloljetnicima će se u institucijama pružati, briga, zaštita i sva neophodna pomoć, socijalna, radna, obrazovna , psihološka, medicinska i fizička, u skladu sa njihovim uzrastom, polom i ličnim karakteristikama, a u interesu njihovog sveobuhvatnog razvoja.
--------------------------	--

Pravilo 26.4.	Mlade prestupnice smještene u instituciju zaslužuju posebnu pažnju i odnos na svoje lične potrebe i probleme. Njima se ni u kom slučaju neće pružiti manje pažnje, zaštite , pomoći i obuke u odnosu na mlade prestupnike muškarce. Bit će obezbijeđeno pravedno postupanje prema njima.
--------------------------	---

Pravilo 26.5.	U interesu i za dobrobit mloljetnika smještenih u instituciju, roditeljima i starateljima će biti dozvoljen pristup.
--------------------------	---

Pravilo 26.6.	Njegovat će se međusektorska saradnja na nivou ministarstava u službi kako bi se pružilo odgovarajuće akademsko, ili po potrebi obrazovanje za rad, za maloljetnike smještene u instituciji i da bi se obezbijedilo da je ne napuste bez odgovarajućeg obrazovanja .
--------------------------	--

U okviru analize Pekinških pravila koja su izdvojena kao relevantna za potrebe ovog rada, uvidjeli smo da zaštita, dobrobit i obrazovanje imaju vrlo jasan dignitet. Tokom analize, vodili smo se indikatorima koji su nam bili bitni, te smo utvrdili da su Pekinška pravila posvećena najboljem interesu djeteta u sukobu sa zakonom i njegove porodice, nikako ne umanjući interes društva. Pekinška pravila naglašavaju princip neophodnosti vođenja računa o dobrobiti djeteta i postupanja sa djecom na način koji se srazmjeran kako okolnostima koje se tiču djeteta koje je u sukobu sa zakonom, tako i počinjenom djelu. Posebna nota ovih pravila je što se u okviru pravila 26.4. izdvajaju maloljetnice ženskog spola koje dođu u sukob sa zakonom, te im se u okviru tog pravila garantira zaštita. Nadalje, Pekinška pravila daju na važnosti obrazovanju kao vrlo važnom resursu kako bi se osigurala dobrobit i zaštita djece u sukobu s zakonom, ali i njihov povratak u društvenu zajednicu, kao punopravnih članova društva.

1.3. Analiza – Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila)

Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode, tzv. Havanska pravila iz 1990. godine usvojila je Generalna skupština UN od 14. decembra 1990. godine. Havanska pravila iako neobavezujuća za države potpisnice, predstavljaju najkompletniji i najkonstruktivniji skup minimalnih standarda, prava i procedura kojima se treba rukovoditi u svim slučajevima djece, odnosno maloljetnika koji su lišeni slobode. Međutim, premda su ova Pravila sama po sebi u formi neobavezujućih preporuka, neka od njih su postala obavezujuća putem besprijekornog inkorporisanja u nacionalne zakone. Ona su takođe svojevrsna razrada osnovnih principa koji se nalaze u Konvenciji UN o pravima djeteta (Grupa autora, 2016)

Osnova ovih pravila ima više, u nastavku ćemo izdvojiti ona koja propisuju zaštitu i dobrobit djece u sukobu sa zakonom, a to su:

- da sistem maloljetničkog pravosuđa poštuje prava i bezbjednost maloljetnika i razvija psihičku i fizičku **dobrobit** djeteta,
- da lišavanje slobode maloljetnika bude korišćeno kao krajnje, odnosno posljednje sredstvo koje se primjenjuje u najkraćem mogućem trajanju i ograničeno samo na izuzetne slučajeve,
- pomoć kako bi svi maloljetnici lišeni slobode shvatili i razumjeli svoja prava i obaveze tokom pritvora, odnosno bili informisani o ciljevima pružene im brige,

- da sve mjere institucionalizovanja djeteta budu ustanovljene s ciljem pomaganja integracije djeteta u društvo, te da briga za maloljetnike lišene slobode bude društvena briga od posebnog značaja,
- zabranu svake vrste diskriminacije,
- da osoblje koje radi sa maloljetnicima mora imati odgovarajuću obuku, uključujući edukaciju o **dobrobiti** djeteta i ljudskim pravima,
- rad na jačanju svijesti u javnosti o značaju pripreme maloljetnika za povratak u zajednicu.

U nastavku će biti prikazana Havanska pravila⁷ koja su posebno značajna za indikatore koje pratimo, a to su: zaštita, dobrobit i obrazovanje⁸.

○ **ZAŠTITA, DOBROBIT, OBRAZOVANJE**

Pravilo 12.	Lišavanje slobode treba da se vrši pod uslovima i okolnostima koji obezbjeđuju poštovanje ljudskih prava maloljetnika. Maloljetnicima lišenim slobode treba garantovati sadržajne aktivnosti i programe koji bi služili unapređenju i održavanju njihovog zdravlja i samopoštovanja, razvijanju njihovog osjećaja odgovornosti i podsticanju stavova i sposobnosti, koji će im pomoći u razvijanju njihovog potencijala kao članova društva
--------------------	--

Pravilo 31.	Maloljetnici lišeni slobode imaju pravo na smještaj i usluge koje u potpunosti odgovaraju zdravstvenim potrebama i ljudskom dostojanstvu .
--------------------	--

⁷ Pravila Ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Pravila iz Havane, 1990), dostupno na: <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Zastita-i-postupanje-sa-djecom-i-maloljetnicima-u-krivicnom-postupku.pdf>

⁸ Objašnjenje indikatora korištenih u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 24-25.

<p>Pravila 38-46 Obrazovanje, zanatska obuka i rad</p>	<p>Pravo svakog maloljetnika za obavezno školovanje, na obrazovanje koje odgovara njegovim potrebama i sposobnostima i koje je koncipirano tako da ga pripremi za povratak u društvo.</p> <p>Obrazovanje maloljetnika treba da se odvija izvan zatvorske ustanove, uz obavezu ustanove da prilikom podjele svjedočanstva ili neke druge vrste certifikata maloljetniku, ne smije navoditi da se radi o maloljetniku koji je bio ili je još uvijek lišen slobode.</p>
--	--

<p>Pravilo 47.</p>	<p>Svaki maloljetnik treba da ima pravo na odgovarajuće vrijeme za slobodne dnevne aktivnosti, na otvorenom vazduhu, obezbijeđen odgovarajući prostor i opremu za aktivnosti, dnevnu razonodu i fizičke aktivnosti u kojima je u stanju da učestvuje.</p>
---------------------------	--

<p>Pravilo 66.</p>	<p>Sve disciplinske mjere i postupci prema maloljetnicima treba da se vrše u interesu bezbjednosti i sređenog zajedničkog života, uz razvijanje osjećaja pravednosti, samopoštovanja i poštovanja osnovnih prava svih lica.</p>
---------------------------	---

Havanska pravila, u okvirima svog nazivu Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode, propisiju zaštitu maloljenika, koji je nakon dolaska u sukob sa zakonom, lišen slobode. U skladu s tim, Havanska pravila su orjentirana na sve oblike oduzimanja slobode (policijsko zadržavanje, zatvor i izdržavanje zatvorske kazne, te smještaj u ustanovama zatvorenog tipa). Ova Pravila se odnose na sve subjekte koji dolaze u kontakt sa maloljetnikom lišenim slobode: policija, uprava, pravosuđe, odgajatelji. Bitno je naglasiti da se posebno u okviru Havanskih pravila navodi da oduzimanje slobode treba da bude krajnja mjera i za izvanredne slučajeve, te na najkraće moguće vrijeme, ali i kada je to nužno da se maloljetniku treba pružiti odgoj, obrazovanje, osposobljavanje, te na vrhuncu učenje životnim vještinama. Prilikom analize, vodeći se nama bitnim indikatorima, utvrdili smo da Havanska pravila podcrtavaju uživanje prava i zaštite svakog maloljetnika lišenog slobode, koji će

pomoći razvoju njegove fizičke i psihičke dobrobiti. Nadalje, obzirom da ova pravila osiguravaju zaštitu kada je maloljetnik lišen slobode, u skladu s tim, dozvoljava mu se izlazak iz ustanove u kojoj boravi (Zatvor, Odgojni centar) u svrhu obrazovanja, što je jako bitno i od društvenog je značaja. U konačnici Havanska pravila na općenitoj osnovi, nude jednu jasnu poruku da cilj lišavanja slobode nije ispaštanje, nego reintegracija, dakle preodgoj maloljetnika i njegov povratak u društvo, te na takav način osiguravaju zaštitu i dobrobit djeteta koje je došlo u sukob sa zakonom.

1.4. Analiza – Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice)

Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije - tzv. Rijadske smjernice iz 1990. godine usvojila je Generalna skupština UN od 14. decembra 1990. godine. Rijadske smjernice se “zasnivaju na pretpostavci da će države članice najefikasnije smanjiti broj djece u sukobu sa zakonom tako što će ojačati i poboljšati pomoćne sisteme i kvalitet života (socijalnu **zaštitu i dobrobit**) djece od ranog djetinjstva i tokom perioda adolescencije” (Grupa autora, 2016).

Rijadske smjernice posebnu važnost imaju u sektoru obrazovanja i socijalnog rada, a čini ih 66 principa podijeljenih u sedam poglavlja (Grupa autora, 2016): osnovni principi, domašaj smjernica, opšta prevencija, procesi socijalizacije, socijalna politika, zakonodavstvo i maloljetničko pravosuđe, istraživanje, razvojna politika i saradnja.

U nastavku će biti prikazane Rijadske smjernice⁹ koje su posebnog značaja za indikatore koje pratimo, a to su: zaštita, dobrobit i obrazovanje¹⁰.

⁹ Smjernice Ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990), dostupno na: <https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Zastita-i-postupanje-sa-djecom-i-maloljetnicima-u-krivicnom-postupku.pdf>

¹⁰ Objašnjenje indikatora korištenih u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 24-25.

○ **ZAŠTITA, DOBROBIT, OBRAZOVANJE**

Rijadske smjernice – Član 1.	Prevenција maloljetničke delinkvencije jeste ključni dio prevencije kriminaliteta u društvu. Mladi mogu da razviju nekriminogene stavove kroz angažovanje u pravno regulisanim, društveno korisnim aktivnostima, te usvajanjem humanističke orijentacije prema društvu i humanističkog pogleda na život.
-------------------------------------	---

Rijadske smjernice – Član 10.	Naglasak treba staviti na politiku prevencije koja omogućava uspješnu socijalizaciju i integraciju sve djece i svih mladih, posebno kroz porodicu, zajednicu, grupe vršnjaka, školu , profesionalnu obuku, rad, kao i kroz dobrovoljne organizacije.
--------------------------------------	---

Rijadske smjernice – Član 11.	Svako društvo treba da postavi kao prioritet potrebe i dobrobit porodice i svih njenih članova.
--------------------------------------	--

Rijadske smjernice – Član 20.	Značaj obrazovanja je Smjernicama jasno istaknut, te tako Vlade imaju obavezu da javno obrazovanje učine dostupnim svim mladima.
--------------------------------------	--

Rijadske smjernice – Član 24.	Posebna pažnja treba da se posveti mladim ljudima koji su pod društvenim rizikom, korištenjem specijalizovanih programa i obrazovnih materijala .
--------------------------------------	--

Rijadske smjernice – Član 30.	Specijalna pomoć treba da se ukaže studentima koji imaju problema sa redovnim pohađanjem škole i izostancima.
--------------------------------------	--

Rijadske smjernice – Član 52.	Vlade treba da donesu i sprovedu posebne zakone i postupke radi unapređivanja i zaštite prava i dobrobiti svih mladih.
--------------------------------------	---

Rijadske smjernice, u prvom redu, otkrivaju pozitivan, proaktivan pristup prevenciji. U smjernicama su propisana opća načela kao što su prevencija, zatim pronalaženje dobrobiti djeteta od najmanjeg uzrasta kako bi se preveniralo loše ponašanje, te aktivno usmjeravanje djece prema ponašanju koje nije kriminogeno. Sve pobrojano, analizom smo uvidjeli da predstavlja zadatak cijelog društva, od obitelji, škole, zajednice, medija do državnih politika uključujući i obrazovnu politiku. Sve mjere su usredotočene na dijete, s njegovim sudjelovanjem. Analizom Rijadskih smjernica, utvrdili smo da je naglasak na konstantnom preispitivanju preventivnih mjera bez kažnjavanja djeteta. Smjernice vrlo precizno naglašavaju, politiku prevencije koju bi trebali osigurati glavni agensi socijalizacije djeteta. Obrazovanje, odnosno značaj obrazovanja u smjernicama izdignut je iznad svega, u okviru prevencije što nam je od velike relevantnosti prikazati u okviru ovog rada. Prevencija je vrlo važna, te se zbog toga Rijadske smjernice trebaju da imaju ogroman dignitet, jer nude smjernice koje mogu svojim sprovođenjem prevenirati pojavu djece u sukobu sa zakonom, te na takav način doprinijeti zaštiti i dobrobiti djeteta. U konačnici samo preventivnim djelovanjem, u kojem su uključeni svi agensi socijalizacije, može se doprinijeti suzbijanju maloljetničke delikvencije, te bez njihovog intenzivnog uključivanja i pravilnog usmjeravanja može se očekivati samo ograničeni uspjeh.

1.5. Analiza – Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila)

Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu ili alternativne kaznene mjere - tzv. Tokijska pravila iz 1990. godine prihvaćena su rezolucijom Generalne skupštine od 14. decembra 1990. godine.

Iako su neobavezujuća za države potpisnice, ova pravila promiču izvanzavodske odgojne mjere koje su alternativa institucionalnim mjerama i pretkazneni diverzijski postupci prema djeci u sukobu sa zakonom. Tokijska pravila su raspoređena u osam dijelova: opća načela, postupak prije suđenja, u vrijeme suđenja i izricanja presude, postupak poslije izricanja presude, primjenu alternativnih mjera, osposobljavanje osoba koje su u kontaktu s maloljetnikom, volontere i druge u zajednici te istraživanje, planiranje, formuliranje politike i ocjenjivanje.

U nastavku će biti prikazana Tokijska pravila¹¹ koja su posebno značajna za indikatore koje pratimo, a to su: zaštita, dobrobit i obrazovanje¹².

○ **ZAŠTITA, DOBROBIT, OBRAZOVANJE**

Pravilo 2.2.	Pravila se primjenjuju bez diskriminacije u odnosu na rasu, boju kože, pol, uzrast, jezik, vjersko opredjeljenje, političko ili neko drugo mišljenje, nacionalno ili društveno porijeklo, imovinsko stanje, mjesto rođenja ili neki drugi faktor.
---------------------	--

¹¹ Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila, 1990), dostupno na: <https://npm.rs/attachments/6%20Tokijska%20pravila.pdf>

¹² Objašnjenje indikatora korištenih u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 24-25.

Pravilo 8.1.	Sudski organ vlasti, kojim na raspolaganju stoji niz mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, treba prilikom donošenja presude da uzme u obzir potrebe prestupnika za prevaspitanjem, zaštitu interesa društva i interesa žrtve čije mišljenje treba čuti kad god to odgovara situaciji.
---------------------	--

Pravilo 9.2.	Mjere koje se mogu primijeti poslije izricanja presude: <ul style="list-style-type: none"> (a) odsustvo i smještaj u poluotvorene ustanove; (b) otpust zbog rada ili obrazovanja; (c) različite vrste uslovnog otpusta; (d) skraćenje kazne; (e) pomilovanje.
---------------------	---

Pravilo 22.1.	Treba razvijati odgovarajuće mehanizme na različitim nivoima da bi se olakšalo uspostavljanje veze između službi zaduženih za primjenu mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, drugih grana sistema krivičnog pravosuđa, društvenog razvoja i socijalne službe, kako vladine tako i nevladine, u oblastima kao što su zdravstvena zaštita, stambena politika, obrazovanje , rad i sredstva javnog informisanja.
----------------------	---

Analizom Tokijskih pravila, dobiva se jedna druga dimenzija prava djece u sukobu sa zakonom. Tokijska pravila promiču izvanzavodske odgojne mjere i pokazuju jednu sveobuhvatnu sliku onoga što bi se trebalo uzeti u obzir prilikom rada na unapređenju, razvoju i primjeni alternativnih mjera nasuprot institucionalnom tretmanu. Pravila se odnose na svu djecu u sukobu sa zakonom u svim fazama kaznenog postupka. Zaštita i dobrobit su rezultat ovih pravila, jer promiču niz mjera alternativnih institucionalnom tretmanu. Uzima se u obzir potreba maloljetnika, te se uključuje veće sudjelovanje zajednice. Težište seta pravila o djeci u sukobu sa zakonom leži na alternativnim mjerama, koji svoju alternativu ostvaruju zaštitom

digniteta djeteta u sukobu sa zakonom. Kada govorimo o alternativnim mjerama, prvenstveno se misli na mjere koje se primjenjuju prema djetetu u sukobu sa zakonom bez njegovog uključivanja u klasični krivični postupak, kao i mjere koje se poduzimaju prije, tokom i nakon suđenja, kako bi se spriječio recidivizam, razvijao osjećaj odgovornosti maloljetnika te promovisala njegova društvena rehabilitacija. Tokijska pravila, daju prednost mehanizmima za neformalno rješavanje krivičnih slučajeva koji uključuju dijete u sukobu sa zakonom, porodicu i društvenu zajednicu, naravno s ciljem zaštite i dobrobiti djeteta.

1.6. Analiza – Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH

Pitanje djece u sukobu sa zakonom u Federaciji BiH regulisano je Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, koji je na prijedlog Ministarstva pravde usvojen u Parlamentu Federacije BiH januara mjeseca 2014. godine. Ustavni osnov za donošenje ovog zakona sadržan je u članu 4. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine, prema kojem se ustavno uređenje temelji na garantovanju i zaštiti ljudskih prava i sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima. Zakon je objavljen u “Službenim novinama Federacije BiH” broj: 7/14, a njegova primjena počela je dana 06.02.2015. godine. To znači da se u ovoj važnoj oblasti na teritoriji Federacije BiH počinje primjenjivati poseban i jedinstven zakon, koji na potpuno novi način reguliše pitanje maloljetničke delikvencije i reakcije društva na kriminalitet maloljetnika (Grupa autora, 2016).

U nastavku će biti prikazani članovi Zakona o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku¹³, koji su posebno značajni za indikatore koje pratimo, a to su: zaštita, dobrobit i obrazovanje¹⁴. Pored članova navedenog zakona, bit će prikazani i članovi Uredbe o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima i članovi Pravilnika o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu, koji su upravo i doneseni na osnovu člana 200. stav 1. i 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, a koji su svojim pojedinim članovima posebno značajni za indikator obrazovanje.

¹³ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službene novine Federacije BiH“, br. 7/2014 i 74/2020.

¹⁴ Objašnjenje indikatora korištenih u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 24-25.

○ **ZAŠTITA, DOBROBIT, OBRAZOVANJE**

Član 9. Princip srazmjernosti	Potencirajući dobrobit maloljetnika koji se nalazi u sukobu sa zakonom, ovaj zakon propisuje mogućnost izbora i primjene zakonom predviđenih sankcija i mjera koje su prilagođene ličnim karakteristikama, sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i u srazmjeri sa okolnostima i težinom učinjenog krivičnog djela i uvažavanjem prava osobe oštećene krivičnim djelom.
--	---

Član 27. Stavka (1) Izbor odgojnih preporuka	Pri izboru odgojnih preporuka tužitelj ili sudija uzet će u obzir mišljenje i sveukupne interese maloljetnika, kao i interese oštećenog, vodeći računa da se primijenom odgojnih preporuka, ne ometa redovno školovanje ili rad maloljetnika.
---	--

Član 31. Stavka (1) Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora	U okviru opće svrhe krivičnih sankcija, svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima je da se pružanjem zaštite , brige, pomoći i nadzora, kao i osiguranjem općeg i stručnog osposobljavanja, utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, osigura odgoj i njegov pravilan razvoj, kako bi se osiguralo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu.
--	---

<p>Član 73. Stavke 2. i 3. Primjena odredaba prema djeci</p>	<p>(2) Kad tužitelj utvrdi da osoba za koju se osnovano sumnja da je učinila krivično djelo nije navršila 14 godina, donosi naredbu o nepokretanju krivičnog postupka, a podatke o djelu i učinitelju dostavlja organu starateljstva radi poduzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti.</p> <p>(3) Kada sud u toku postupka utvrdi da maloljetnik u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršio 14 godina života, krivični postupak se obustavlja i rješenje dostavlja tužitelju i organu starateljstva radi poduzimanja mjera zaštite u okviru njegove nadležnosti.</p>
---	---

<p>Član 81. Stavka (3) Uloga organa starateljstva</p>	<p>Sudovi i tužiteljstva obavještavaju organ starateljstva kada u krivičnom postupku utvrđene činjenice i okolnosti upućuju na potrebu poduzimanja mjera radi zaštite prava i dobrobiti maloljetnika.</p>
---	---

<p>Član 94. Stavka 1. Privremeni smještaj maloljetnika u toku pripremnog postupka</p>	<p>Sudija može na prijedlog tužitelja odrediti da se maloljetnik u toku pripremnog postupka privremeno smjesti u prihvatilište ili sličnu ustanovu za prihvata maloljetnika ako je to potrebno radi izdvajanja maloljetnika iz sredine u kojoj je živio ili radi pružanja pomoći, zaštite ili smještaja maloljetnika, a posebno ako je to potrebno radi otklanjanja opasnosti od ponavljanja krivičnog djela.</p>
---	--

<p>Član 96. Stavka (2) Lišenje slobode</p>	<p>Prilikom lišenja slobode i tokom boravka maloljetnika u policijskoj stanici ministarstva unutrašnjih poslova svi kontakti ovlaštene službene osobe sa maloljetnikom se obavljaju na način koji u punoj mjeri poštuje ličnost maloljetnika i podržava njegovu dobrobit. Bilo koji postupci koji narušavaju fizičko i mentalno zdravlje maloljetnika su zabranjeni.</p>
---	---

<p>Član 152. Stavka 1 (g, j, n) Prava maloljetnika</p>	<p>Maloljetnik prema kojem se izvršava zavodska mjera ima prava na:</p> <p>g) pohađanje nastave van ustanove ako u toj ustanovi nije organizirana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u odgoju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da ne šteti izvršenju odgojne mjere;</p> <p>j) primanje informacija praćenjem štampe i drugih publikacija, radio i televizijskog programa, igranog filma, pristupom biblioteci, internetu ili na drugi prihvatljiv način koji promovira dobrobit maloljetnika;</p> <p>n) posjetu predstavnika vladinih i nevladinih organizacija, institucija i drugih koji su zainteresirani za pružanje pomoći maloljetniku u obliku obrazovanja, zapošljavanja ili smještaja u svrhu pripreme za povratak u zajednicu;</p>
--	--

<p>Član 132. Poduzimanje mjera radi zaštite prava maloljetnika</p>	<p>Kad sudija u toku izvršenja krivične sankcije utvrdi da postoje činjenice i okolnosti koje upućuju na potrebu poduzimanja mjere radi zaštite prava maloljetnika, dužan je o tome obavijestiti nadležni organ starateljstva prema mjestu prebivališta ili boravišta maloljetnika.</p>
--	--

<p>Član 183. Stavka 1. Vrste pomoći</p>	<p>Nakon izvršenja krivične sankcije nadležni organ starateljstva u kontaktu i saradnji sa nadležnim ministarstvima i drugim vladinim i nevladinim organizacijama, institucijama, preduzećima, pojedincima maloljetniku pruža pomoć u vezi sa iznalaženjem smještaja i sredine u kojoj će živjeti, dovršetkom započetog obrazovanja i stručnog osposobljavanja, liječenjem radi zaštite njegovog fizičkog i duševnog zdravlja, pri pronalaženju zaposlenja, osiguranjem ishrane, odjeće i finansijskih sredstava za druge nužne potrebe radi omogućavanja njegovog ponovnog integrisanja u društvenu zajednicu.</p>
---	---

Nadalje, prilikom analize Zakona o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, bitno nam se osvrnuti na član 200. stav 2. „Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima usaglasit će se u roku od 6 mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku.“ Shodno tom navedenom članu zakona, Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, na 150. Sjednici održanoj 04.02.2015.godine, donijela je Uredbu o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima. Ova uredba, odnosno njeni članovi imaju relevantnu važnost za ovaj rad, u okviru indikatora Obrazovanje koje pratimo i analiziramo. U skladu s tim, u nastavku će biti prikazani članovi Uredbe o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima, koji su nam bitni da indikator obrazovanje¹⁵.

¹⁵ Objašnjenje indikatora obrazovanje korištenog u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 25.

○ **OBRAZOVANJE**

<p>Član 2. Vrste odgojnih preporuka</p>	<p>Odgojne preporuke su:</p> <p>a) lično izvinjenje oštećenom,</p> <p>b) naknada štete oštećenom,</p> <p>c) redovno pohađanje škole ili redovno odlaženje na posao,</p> <p>d) uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja,</p> <p>e) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi (bolničko ili ambulantno),</p> <p>f) uključivanje u pojedinačni ili grupni tretman odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.</p>
---	--

<p>Član 11. Stav 2. Izbor, primjena i trajanje odgojnih preporuka</p>	<p>Tužilac ili sudija u izboru i primjeni odgojne preporuke uzimaju u obzir mišljenje i sveukupne interese maloljetnika, kao i interese oštećenog, vodeći računa pri tome da se primjenom odgojnih preporuka ne ometa redovno školovanje ili rad maloljetnika.</p>
---	---

<p>Član 46. Stav 2. Uključivanje u pojedinačni i grupni tretman</p>	<p>Ukoliko se na osnovu izvještaja organa starateljstva utvrdi da se radi o maloljetniku koji nema dovoljno obrazovanja, a izrazi spremnost za daljim obrazovanjem, može se odrediti da isti pohađa posebne kurseve za stručno osposobljavanje kako bi se pripremio za polaganje ispita kojim se provjerava njegovo znanje.</p>
--	---

U okvirima indikatora obrazovanje kojeg pratimo i analiziramo bitan i relevantan nam je za analizu i Pravilnik o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu, koji je

donesen na osnovu člana 200. Stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku. U skladu sa opisanim, u nastavku će biti prikazani članovi pravilnika o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu, koji su nam bitni za indikator obrazovanje¹⁶.

○ **OBRAZOVANJE**

<p>Član 78. Stav 1. i 2.</p>	<p>(1) Zavod je obavezan da organizuje obrazovanje za maloljetnike koji nemaju završenu osnovnu i srednju školu, u skladu sa zakonom.</p> <p>(2) Stručnu pedagošku saradnju Zavod će ostvariti sa nadležnim Prosvjetno-pedagoškim zavodom kantona, te sa osnovnom školom i srednjim stručnim školama sa kojima je sklopljen ugovor o izvođenju nastave i provođenju ispita.</p>
-------------------------------------	--

<p>Član 79. Stav 1. i 2.</p>	<p>(1) Nastava u osnovnoj školi i školi za srednje obrazovanje izvodi se prema nastavnom planu i programu koji se donosi u skladu sa važećim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i drugim propisima koje donosi Kantonalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta.</p> <p>(2) Po završetku školovanja, odnosno školske godine maloljetniku se izdaje svjedočanstvo o završenoj školi, odnosno razredu, a iz svjedočanstva se ne smije vidjeti da je obrazovanje stečeno za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora u Zavodu.</p>
-------------------------------------	--

<p>Član 80.</p>	<p>Maloljetnicima koji su prije prijema u Odjeljenje počeli školovanje rukovodilac Zavoda može dozvoliti odlazak radi polaganja ispita u školama i na fakultetima, ako u toku izvršenja mjere to zaslužuju svojim radom i ponašanjem.</p>
------------------------	--

¹⁶ Objašnjenje indikatora obrazovanje korištenog u analizi nalazi se u Predmetu istraživanja, strana 25.

Član 82.

Kulturno-prosvjetne i sportske aktivnosti su skup aktivnosti za koje se maloljetnici po svojoj volji mogu opredijeliti, bilo da se odmaraju, zabavljaju, bilo da povećavaju nivo svoje obaviještenosti ili **obrazovanje**, bilo da se dobrovoljno angažuju u sportskim aktivnostima.

Analizom Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, a referirajući se na nama odabrane indikatore prilikom analize uviđamo da su zaštita i dobrobit jasno podržani prilikom primjene zakonom predviđenih sankcija, prilikom lišavanja slobode maloljetnika, zatim prilikom smještaja maloljetnika, te da sama svrha krivičnih sankcija jeste pružanje zaštite maloljetniku podržavajući njegovu dobrobit. Odnosno članovima zakona se nalaže da sve one mjere i postupci prema maloljetniku moraju potencirati, podržavati, promovirati dobrobit i zaštitu djece koja su došla u sukob sa zakonom. S druge strane, prilikom primjene svih sankcija koje su predviđene ovim zakonom, izdvaja se vođenje računa o tome, da svaka krivična sankcija koja se izriče maloljetniku, direktno ne ometa njegovo obrazovanje, što nam je jako bitno za indikator obrazovanje, koji pratimo. Maloljetnik ovim zakonom tako ima svoja prava u okviru obrazovanja, odnosno u članu 152. stavka (g) priznaje mu se pravo na pohađanje nastave van ustanove ako u toj ustanovi nije organizirana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u odgoju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da ne šteti izvršenju odgojne mjere. Nadalje prilikom analize, za indikator obrazovanje bili su nam relevantni i članovi Uredbe o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima, te članovi pravilnika o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu, koji su i doneseni na osnovu člana 200. stav 1. i 2. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Uredba o primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima u svojim članovima obrazovanje stavlja u fokus postupka prema maloljetnicima, te tako podcrtava pohađanje školovanja kao jednu od mogućih odgojnih preporuka koje se mogu izreći maloljetniku, zatim izbor, primjena i trajanje odgojnih preporuka ne smiju ometati školovanje maloljetnika, te u konačnici nalaganje uključivanja maloljetnika u obrazovanje, što potvrđuje našu priču s početka teorijskog dijela rada, gdje smo istakli da prilikom tretmana maloljetnika i njegove resocijalizacije najvažnije mjesto zauzima upravo obrazovanje. Režim boravka maloljetnika u kazneno-popravnom zavodu podcrtava obavezu Zavoda da se organizuje obrazovanje maloljetnika koji nemaju završenu osnovnu i srednju školu, a uvidjeli smo da je jako bitno

pohađanje obrazovanja, zbog samog rizika od socijalne isključenosti. Članovi režima boravka maloljetnika u kazneno-popravnim zavodima, oslonuli su se i na dio obrazovne politike, te podcrtali da se nastava za osnovno i srednje obrazovanje pohađa prema nastavnom planu i programu koji se donosi u skladu sa važećim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i drugim propisima koje donosi Kantonalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta. Ono što je posebno bitno, radi same reintegracije i budućnosti maloljetnika jeste da se ovim režimom nalaže i to da se iz svjedočanstva koje se izdaje maloljetniku nakon završenog školovanja ne smije vidjeti da je obrazovanje stečeno za vrijeme izvršenja kazne maloljetničkog zatvora u Zavodu.

U konačnici, jako je bitno naglasiti da je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, u jednoj sveobuhvatnoj slici prilikom analize pružio mogućnost prepoznavanja indikatora koje smo pratili. Zaista, ovim zakonom podržava se jedan humaniji pristup prema djetetu u sukobu sa zakonom koje je dovedeno u fokus krivičnog postupka, a sve pravne norme imaju život i jednu drugačiju dimenziju.

2. Analiza usklađenosti postojeće legislative o djeci u sukobu sa zakonom u FBiH s međunarodnim standardima

2.1. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Konvencijom o pravima djeteta

Konvencija o pravima djeteta uspostavila je standarde i univerzalne principe što direktno predstavlja kvalitetniji odnos prema djeci. Posebno je važno to da Konvencija djecu uvodi kao subjekte međunarodnog prava i zaštite, kao lica koja imaju pravo na svoja ljudska prava.

Načelo najboljeg interesa djeteta pravna je kategorija posebno naglašena u Konvenciji o pravima djeteta. Ovo načelo prvi put je naznačeno u Deklaraciji o pravima djece iz 1959. godine u kojoj je navedeno da će dijete uživati posebnu zaštitu koja će biti osigurana pravnim i drugim putem kako bi mu se omogućio psihički, razumni, moralni, emocionalni i socijalni razvoj (Peto Kujundžić, 2019). Uzimajući u obzir navedeno i načelo najboljeg interesa djeteta, uviđamo da Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH u članu 1. Između ostalog ističe posebna pravila postupanja sa maloljetnikom unapređujući najbolji interes djeteta.

Prema članu 1. Konvencije o pravima djeteta dijete označava kao svaku osobu mlađu od 18 godina, osim ako se zakonom koji se primjenjuje na dijete granica punoljetnosti ne odredi ranije. Međutim, s druge strane Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH u članu 2. navodi da je dijete u skladu sa ovim zakonom svaka osoba koja nije navršila 18 godina života. Prema djetetu koje u vrijeme izvršenja krivičnog djela nije navršilo 14 godina ne mogu se izreći krivične sankcije niti primijeniti druge mjere predviđene ovim zakonom. Maloljetnik je dijete koje je u vrijeme izvršenja krivičnog djela navršilo 16 godina a nije navršilo 18 godina života i prema kome se mogu izreći krivične sankcije i druge mjere predviđene ovim zakonom. Tu možemo zaključiti da Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, osim definisanja pojma djeteta, daje koncizna objašnjenja o tome šta je maloljetnik i sve one sankcije koje se mogu propisati. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH naročito je usklađen s članovima 37. i 40. Konvencije o pravima djeteta u pogledu lišavanja slobode, vodeći računa o zaštiti i dobrobiti djeteta. U članu 37. (c) Konvencije o pravima djeteta navodi da će se sa svakim djetetom kojemu je oduzeta sloboda postupati humano uz

poštivanje rođenjem stečenog dostojanstva svakog ljudskog bića i na način kojim se uvažavaju potrebe osoba njegovog uzrasta. Osobito će se svako dijete kojem je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih, izuzev ako je odlučeno suprotno radi djetetove dobrobiti i njegovih interesa, te da će slobode lišeno dijete imati pravo da održava kontakt sa svojom porodicom putem prepiske i posjeta, osim u izuzetnim okolnostima. Članom 96. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH navodi se da prilikom lišenja slobode i tokom boravka maloljetnika u policijskoj stanici ministarstva unutrašnjih poslova, svi kontakti ovlaštene službene osobe sa maloljetnikom će se obavljati na način koji u punoj mjeri poštuje ličnost maloljetnika i podržava njegovu dobrobit. Nadalje sukladno članu 37. Konvencije i konstataciji da će se svako dijete kojem je oduzeta sloboda držati odvojeno od odraslih, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, ističe u članu 103. stavka 1. da će maloljetnik u pritvoru biti odvojen od punoljetnih osoba. Što znači da smo u okviru ovih članova Konvencije o pravima djeteta i Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH utvrdili usklađenost.

Međutim, u okvirima toga da se maloljetnik mora držati odvojeno od punoljetnih osoba, analizom literature i pregledom praktičnog stanja uviđamo da nažalost suprotno evropskim standardima nemamo odvojene institucije maloljetničkih zatvora i oni se nalaze u obliku odjela pri zatvorima za punoljetne počinitelje kaznenih djela. Tako u Federaciji Bosne i Hercegovine maloljetnici muškog spola izdržavaju kaznu/mjeru u Kazneno popravnom zavodu Zenica, dok ženski maloljetni počinitelji kaznenih djela izdržavaju kaznu/mjeru u kazneno popravnom zavodu Tuzla. U kazneno popravni zavod Zenica smještaju se najteži počinitelji kaznenih djela, odnosno zatvorenici osuđeni za najteža krivična djela na duge vremenske kazne, gdje je mogućnost kriminalne zaraze daleko veća. Što znači neadekvatno je smještati maloljetnike u jedan od najstrožijih ustanova u Federaciji Bosne i Hercegovine. To bi značilo da maloljetnik ostvaruje kontakt sa odraslim zatvorenicima, koji imaju formiranu zatvorsku kulturu, koja je negativistički orijentirana prema pozitivnim društvenim normama i vrijednostima što predstavlja veliki problem. U pogledu obrazovanja članom 28. Konvencije o pravima djeteta, svakom djetetu se priznaje pravo na obrazovanje, što je usklađeno sa članom 152. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, kao jedno od osnovnih prava maloljetnika. Pored prava na obrazovanje koje Konvencija o pravima djeteta u članu 28. jasno podcrtava, za potrebe ovog rada izdvaja se i dio člana 28. koji nalaže da se poduzmu sve mjere za poticanje redovitog dolaska na nastavu i smanjenje

stope ispisa djece iz škole, s druge strane u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH u članu 27. stavka 1. Navodi da niti jedna mjera ne smije ometati redovno školovanje, kao i u članu 152. gdje se maloljetniku pored prava na obrazovanje priznaje pravo izlaska na pohađanje nastave van ustanove u kojoj maloljetnik boravi. Iz ovog možemo izvesti zaključak da Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH ima orijentiranost ka usmjeravanju djece na pohađanje redovne nastave i prilikom izvršenja određene kazne/mjere.

U nastavku tabelarni prikaz glavnih stavki u kojima se ogleda usklađenost i neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Konvencijom o pravima djeteta.

<i>Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Konvencijom o pravima djeteta</i>	<i>Neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Konvencijom o pravima djeteta</i>
<p>Najbolji interes djeteta.</p>	<p>Nepostojanje odvojene institucije maloljetničkog zatvora od zatvora za punoljetne počinitelje kaznenih djela</p>
<p>Definisanje pojma dijete.</p>	
<p>Lišenje slobode maloljetnika, vodeći računa o zaštiti i dobrobiti.</p>	
<p>Pravo na obrazovanje maloljetnika.</p>	

Tabela 1. Tabelarni prikaz stavki usklađenosti i neusklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Konvencijom o pravima djeteta.

2.2. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima

U općim načelima Pekinška pravila su posvećena najboljem interesu maloljetnika i njegove porodice, ne umanjujući interes zajednice. Pekinška pravila u prvom redu naglašavaju dobrobit djeteta, što smo analizom mogli uvidjeti da se u pravilima 1.1., 1.3., 5.1., 10.3., 26.5., jasno ističe dobrobit. Sistem maloljetničkog pravosuđa će isticati dobrobit maloljetnika i obezbjeđivat će da svaka reakcija prema maloljetnim prestupnicima uvijek bude u srazmjeri sa okolnostima koje se tiču i prestupnika i prestupa (Pekinško pravilo 5.1.) u cjelosti je pretočeno u članu 9. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, u kom je istaknut princip srazmjernosti, u smislu mogućnosti izbora i primjene zakonom propisanih mjera i sankcija koje su prilagođene ličnim svojstvima maloljetnika. Zaštita i obrazovanje u Pekinškim pravilima su veoma povezani jer se i u pravilu 26.1 i 26.2. ističe pružanje brige, zaštite, obrazovanja stručnog osposobljavanja, svim maloljetnicima koji budu smješteni u institucijama i to je izdvojeno kao osnovni cilj svakog tretmana, kako bi im se pomoglo, u preuzimanju konstruktivne i produktivne uloge u društvu. Ova dva Pravila, apsolutno su preslikana u članu 31. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, u smislu da je svrha krivične sankcije, pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, ali i stručnog osposobljavanja, uticati na razvoj i odgovornost maloljetnika, što osigurava odgoj, kako bi se u konačnici osiguralo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu. Nadalje, u okviru Pekinškog pravila 1.2. gdje se navodi da će se države članice truditi da razviju uslove, da se maloljetnicima obezbijedi osmišljen život u zajednici, koji će u periodu života kada su najpodložniji antisocijalnom ponašanju, poticati proces ličnog razvoja i obrazovanja bez kriminaliteta i delikvencije, koliko je to moguće, uviđamo jedno pravilo preventivnog karaktera, koje nalaže podsticanje ličnog razvoja i obrazovanja u rizičnim momentima života maloljetnika, kako bi se spriječila pojava kriminaliteta i delikvencije. Međutim jedan takav vid preventivnog djelovanja uključujući obrazovanje, nije prepoznat u Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, jer prvenstveno navedeni Zakon nije usmjeren ka preventivnom djelovanju, nego djeluje u okvirima kad dijete dođe u sukob sa zakonom, te shodno tome ističe obrazovanje kao jedan od bitnih faktora u procesu resocijalizacije, odnosno da svaka mjera koja se donese za maloljetnika krivičnim postupkom, nikako ne smije ometati njegovo obrazovanje.

U nastavku tabelarni prikaz glavnih stavki u kojima se ogleda usklađenost i neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima.

Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima	Neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima
Isticanje dobrobiti maloljetnika.	Nepostojanje preventivnog djelovanja kroz obrazovanje, prije nego dijete dođe u sukob sa zakonom.
Isticanje princip srazmjernosti, u smislu mogućnosti izbora i primjene zakonom propisanih mjera i sankcija koje su prilagođene ličnim svojstvima maloljetnika.	
Pružanje brige, zaštite, obrazovanja stručnog osposobljavanja, svim maloljetnicima koji su smješteni u institucijama.	

Tabela 2. Tabelarni prikaz stavki usklađenosti i neusklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima

2.3. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Havanskim pravilima

Havanska pravila su sačinjena kao dopuna Pekinških pravila. Svrha Havanskih pravila jeste otklanjanje štetnih efekata lišavanja slobode osiguranjem poštovanja ljudskih prava svakog maloljetnika. Prema principima Havanskih pravila, odluka o lišavanju slobode trebala bi biti posljednja mogućnost, eventualno na minimalan period i ograničenja i trebala bi se primjenjivati samo u posebnim slučajevima. Sam čin lišavanja slobode prema Havanskom pravilu 12. treba da se vrši pod uslovima i okolnostima koji obezbjeđuju poštovanje ljudskih prava maloljetnika. Maloljetnicima lišenim slobode treba garantovati sadržajne aktivnosti i programe koji bi služili unapređenju i održavanju njihovog zdravlja i samopoštovanja, razvijanju njihovog osjećaja odgovornosti i podsticanju stavova i sposobnosti, koji će im pomoći u razvijanju njihovog potencijala kao članova društva. S druge strane Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH u članu 96. stavka 2. gdje se navodi da će se prilikom lišenja slobode u punoj mjeri poštovati ličnost maloljetnika i podržavati njegova dobrobit, a u članu 152. stavka 1. (g, j, n), maloljetniku koji izvršava zavodske mjere, te koji je lišen slobode garantiraju se sadržajne aktivnosti i obrazovni programi koji će mu pomoći u reintegraciji. U okviru svega navedenog utvrdili smo da je u ovom dijelu Havansko pravilo 12. pretočena u većoj mjeri u dva člana Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Kada je u pitanju obrazovanje Havanska pravila 38-46, upravo su orjentirana ka obrazovanju i zanatskoj obuci, gdje se maloljetniku garantira pravo na obavezno školovanje, na obrazovanje koje odgovara njegovim potrebama i sposobnostima i koje je koncipirano tako da ga pripremi za povratak u društvo, te da obrazovanje maloljetnika treba da se odvija izvan ustanove, uz obavezu ustanove da prilikom podjele svjedočanstva ili neke druge vrste sertifikata maloljetniku, ne smije navoditi da se radi o maloljetniku koji je bio ili je još uvijek lišen slobode. Ovaj dio Havanskih pravila apsolutno je usklađen i preslikan sa članom 152. stav 1. (g), Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, gdje se maloljetniku priznaje pravo na obrazovanje, zatim u članu 79. stav 2. Pravilnika o režimu boravka maloljetnika u kazneno-popravnim zavodima, koji je proistekao iz člana 200. stav 1. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, navodi se upravo da se po završetku školovanja, odnosno školske godine maloljetniku izdaje svjedočanstvo o završenoj školi, te se iz svjedočanstva ne smije vidjeti da je obrazovanje

stečeno u vrijeme izvršavanja kazne/mjere. Ova usklađenost, zaslužuje posebnu pažnju i važnost, zbog toga što poštivanjem ovog pravila i člana, zaista se pruža maloljetniku jedna sigurnost, da sa svjedočanstvom, koje stekne u momentima kada ne uživa pravo slobode, neće imati tako reći jedan pečat prilikom zapošljavanja, jer niko iz svjedočanstva neće imati podatak da je stečeno u momentima lišenja slobode, te u tom kontekstu neće doći do segregacije.

U okvirima ove analize nismo utvrdili neusklađenost prema indikatorima koje pratimo, te zbog toga u nastavku tabelarni prikaz glavnih stavki u kojima se ogleda usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Pekinškim pravilima.

Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Havanskim pravilima	Neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Havanskim pravilima
Lišenja slobode u punoj mjeri poštuje ličnost maloljetnika i podržava njegova dobrobit.	
Maloljetniku koji izvršava zavodske mjere, te koji je lišen slobode garantuju mu se sadržajne aktivnosti i obrazovni programi koji će mu pomoći u reintegraciji.	
Pravo na obavezno školovanje, na obrazovanje koje odgovara potrebama maloljetnik i njegovim sposobnostima, te koje je koncipirano tako da ga pripremi za povratak u društvo.	
Po završetku školovanja, odnosno školske godine maloljetniku se izdaje svjedočanstvo o	

završenoj školi, te se iz svjedočanstva ne smije vidjeti da je obrazovanje stečeno u vrijeme izvršavanja kazne/mjere.

Tabela 3. Tabelarni prikaz stavki usklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Havanskim pravilima

2.4. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Rijadskim smjernicama

U Rijadskim smjernicama su propisana opća načela kao što su prevencija maloljetničke delikvencije, pronalaženje dobrobiti djeteta od najmanjeg uzrasta, kako bi se preveniralo loše ponašanje, odnosno usmjerilo djecu prema ponašanjima koja nisu krimonogena. Smjernice pozivaju na sveobuhvatne planove i programe prevencije maloljetničke delikvencije na svim nivoima vlasti, uz obavezu uključivanja djece u pripremanje, izradu i provođenje utvrđenih planova i programa prevencije, što je i temeljno načelo Rijadskih smjernica. Ti nivoi uključuju porodicu, društvo, vršnjake, školu (obrazovni sistem), medije, stručne ustanove i sl., s ciljem pozitivnog usmjeravanja dječijeg razvoja.

Smjernice zaista svojim prvobitnim ciljem, a to je prevencija, na strani su dobrobiti i zaštite djeteta, gdje se u članu 52. uključuju i vladajuće strukture konkretne države koje trebaju da donesu i sprovedu posebne zakone i postupke radi unaprjeđenja i zaštite prava i dobrobiti svakog djeteta, prije nego li dođe u sukob sa zakonom, te jačanju obrazovanja i redovnog pohađanja školovanja što jasno podcrtavaju članovi 20., 24. i 30. u smislu da se redovnim pohađanjem škole, može i prevenirati dolazak u sukob sa zakonom. Što znači da su usmjerene, na one korake zaštite djeteta prije nego li dođe u kontakt s rizičnim i kriminogenim faktorima. Suprotno tome, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, nije prvobitno usmjeren ka prevenciji maloljetničkog prestupništva, odnosno ka prevenciji pojave djece u sukobu sa zakonom, već kao što možemo i iz samog naziva zaključiti da se bavi djecom i maloljetnicima koji su već došli u sukob sa zakonom i time postali klijenti pravosudnih institucija. Na taj način ostvaruju se specijalna i generalna prevencija, koje proizilazi iz institucionalnog i vaninstitucionalnog

sankcionisanja djece i maloljetnika. Shodno tome, uviđamo da Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, ne ispunjava svojim članovima cilj maloljetničkog pravosuđa, a to je prevencija. Ono što treba naglasiti, jeste da u budućnosti zaista zakonodavstvo treba da bude fokusiranije ka mjerama koje bi trebale biti usredotočene na dijete s njegovim sudjelovanjem, te bi zakonodavstvo FBiH, koje se tiče djece u sukobu sa zakonom trebalo stalno preispitivati primjene preventivnih mjera bez kažnjavanja djeteta.

U okvirima ove analize nismo utvrdili usklađenost prema indikatorima koje pratimo, te zbog toga u nastavku tabelarni prikaz glavne stavke prema kojoj se ogleda neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Rijadskim smjericama.

Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Rijadskim smjericama	Neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Rijadskim smjericama
	<p>Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, nije usmjeren ka prevenciji maloljetničkog prestupništva, odnosno ka prevenciji pojave djece u sukobu sa zakonom, već kao što može iz samog naziva zaključiti da se bavi djecom i maloljetnicima koji su već došli u sukob sa zakonom.</p>

Tabela 4. Tabelarni prikaz stavke neusklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Rijadskim smjericama

2.5. Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Tokijskim pravilima

Tokijska pravila promiču veće sudjelovanje zajednice u izvršavanju maloljetničkog prava i jačanja osjećaja odgovornosti djece u sukobu sa zakonom prema društvenoj zajednici. Tokijska pravila daju sveobuhvatnu sliku onoga što bi trebalo uzeti u obzir prilikom rada na unapređenju, razvoju i primjeni mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, uključujući pretkrivične diverzione modele¹⁷. Ova pravila je potrebno primjenjivati bez ikakve diskriminacije na temelju rase, boje kože, spola, jezika, religije, političkih ili drugih opredjeljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, vlasništva, rođenja ili drugog statusa. To je Tokijsko pravilo u potpunosti inkorporirano u Član 4. Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Važno je istaći da je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku inoviran upravo Tokijskim pravilima, jer se negdje duh Tokijskih pravila, pojavljuje u krivičnom zakonodavstvu Federacije Bosne i Hercegovine. Upravo novina u maloljetničkom krivičnom pravu Federacije Bosne i Hercegovine jeste uvođenje alternativnih i diverzionih mjera pod nazivom odgojne preporuke koje trebaju da vode skretanju od krivičnog postupka. Iz ovog uviđamo jednu potpunu usklađenost jer novine koje donosi sa sobom Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, upravo jesu mjera alternativnih institucionalnom tretmanu i diverzioni modeli. Ovu usklađenost u potpunosti nam potvrđuje Član 8. preusmjeravanje od redovnog postupka, Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, gdje se navodi da će tužitelj za maloljetnike i sudija za maloljetnike u skladu sa principima i pravilima propisana zakonom i podzakonskim aktima, razmotriti mogućnost da ne pribjegavaju vođenju formalnog krivičnog postupka nego da slučaj maloljetnog počinitelja krivičnog djela riješe primjenom odgojnih preporuka kada su one u najboljem interesu maloljetnika. Zaista jedna ovakva usklađenost veoma je doprinijela našem domaćem zakonodavstvu kada su djeca u sukobu sa zakonom u pitanju. Međutim iz ove pozicije, mi nemamo relevantan i precizan podatak koliko je u praksi prisutan diverzioni model i mjere alternativne institucionalnom tretmanu, odnosno nažalost sa sigurnošću ne

¹⁷ Diverzioni model u sistemu maloljetničkog pravosuđa predstavlja proces u kojem se djeca koje dođe u sukob sa zakonom tretiraju van formalnog sistema krivičnog pravosuđa (eng. Diversion – odvratanje). Ovaj model se zasniva na principima restorativne pravde i isti predstavlja mogućnost koja se daje djeci u sukobu sa zakonom koja se prvi put pojavljuje u sukobu sa zakonom (Uletilović, Bužanin, Živanović, Mutapčić, 2008).

možemo reći da je njihova primjena potpuno zaživjela, uslijed nepotpunih uslova za njihovo ostvarivanje u potpunosti.

U okvirima ove analize nismo utvrdili neusklađenost prema indikatorima koje pratimo, te zbog toga u nastavku tabelarni prikaz glavne stavke u kojoj se ogleda usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Tokijskim pravilima.

<i>Usklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Tokijskim pravilima</i>	<i>Neusklađenost Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Tokijskim pravilima</i>
Uvođenje alternativnih i diverzionih mjera pod nazivom odgojne preporuke koje vode skretanju od krivičnog postupka.	

Tabela 5. Tabelarni prikaz stavke usklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH s Tokijskim pravilima

3. Preporuke – kako bolje postupati sa djecom u sukobu sa zakonom

Prilikom analize Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, uvidjeli smo mnoge pozitivne promjene u postupanju sa djecom u sukobu sa zakonom. Unatoč tome, neminovne su promjene, iznova kako bi svi postupci dobili na osjetljivosti za potrebe djece u sukobu sa zakonom. Uvidjeli smo da je djeci potrebna podrška, dok su još uvijek djeca, a naročito trebaju podršku kada dođu u sukob sa zakonom. Upravo podrška, preodgoj, obrazovanje djeteta u sukobu sa zakonom treba iznova da se unaprjeđuje i poboljšava.

Pored pozitivnih promjena koje je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH donio, poštujući međunarodne standarde, uvidjeli smo i pojedine nedostatke, odnosno neusklađenosti i neprovedenosti u praksi onoga što određeni članovi zakona nalažu. U skladu s tim, oformili smo neke od preporuka, koje bi upotpunile zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom.

- ✓ Prva preporuka jeste oformiti zasebnu organizacionu jedinicu maloljetničkog zatvora, koja će u potpunosti biti dislocirana od zgrade zatvora za punoljetne počinitelje kaznenih djela. Ova preporuka je mnogo važna, zbog toga što uprkos međunarodnim standardima i Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, koji propisuju da se maloljetnici moraju držati odvojeno od punoljetnih lica. Do danas to nije ispoštovano, zbog toga što se maloljetnički zatvor nalazi pri odjelima za punoljetne počinitelje kaznenih djela. Na takav način, maloljetnik ostvaruje kontakt sa njima, i njegovo društvo prevashodno čine već registrirani počinitelji kaznenih djela. U takvim uslovima, maloljetnik se prilagođava uslovima u kojima se nalazi i upravo taj kontakt sa punoljetnim licima i sve ono što prilikom tog kontakta maloljetnik čuje i vidi je degradirajuće u cjelokupnom procesu njegova preodgoja i resocijalizacije. Program preodgoja, koji se ostvaruje na osnovu individualnog plana kojeg sačinjava između ostalog i pedagog kao stručni saradnik, trebao bi da se odvija u jednom prihvatljivom i podržavajućem okruženju, u kom dijete neće imati priliku ostvariti kontakt sa punoljetnim počiniteljima kaznenih djela. Zbog svega toga, vrlo je važno oformiti jednu zasebnu organizacionu jedinicu

maloljetničkog zatvora, kako bi cjelokupni program preodgoja, obrazovanja i resocijalizacije imao jedinstveniju, potpuniju i uspješniju svrhu, a to je reintegracija.

- ✓ Druga preporuka jeste oformiti u okviru institucija koje smještaju djecu u sukobu sa zakonom, uključujući i maloljetnički zatvor, odjele za provođenje obrazovnih programa, kako bi se maloljetnicima osigurao kvalitetan nastavak obrazovanja. Velik broj djece u sukobu sa zakonom napušta obrazovanje, što predstavlja delikatan problem, kako za dijete tako i za cjelokupnu društvenu zajednicu. Analizom u prethodnim dijelovima ovog rada, uvidjeli smo da je obrazovanje ključno u procesu resocijalizacije, odnosno da putem obrazovnih programa maloljetnik jača svoja znanja, vještine i sposobnosti koje će mu prijeko biti potrebne prilikom povratka u društvenu zajednicu, kako bi služio zajednici i bio njen aktivan član. Na vrhuncu, putem jedne kvalitetne obrazovne strukture, jačat će se sposobnosti maloljetnika koje će doprinijeti njegovom zaposlenju, koje će mu direktno pružiti egzistenciju života i isključiti mogućnost ponovnog ulaska u kriminalni svijet.
- ✓ Treća preporuka jeste jačanje tretmanskih programa za djecu u sukobu sa zakonom. Analizom literature uvidjeli smo nedostatke u tretmanskim programima, odnosno u preodgoju, što je također jedan od delikatnijih problema. Prilikom planiranja individualnih tretmanskih programa vrlo je važno tretmansku službu jednim dijelom postaviti u službu jasnog definiranja uzročnika kriminalnog i devijantnog ponašanja maloljetnika, zatim usmjeriti veću pažnju ka kreiranju individualnih tretmanskih programa prilagođenim osobinama i potrebama svakog maloljetnika pojedinačno, kako bi preodgoj bio usmjeren i na uzroke koji su ustvari doveli do toga da dijete uđe u svijet kriminaliteta i dođe u sukob sa zakonom, te kako bi bio prilagođen osobinama i potrebama maloljetnika. U konačnici, u skladu s tim važno je naglasiti da bez adekvatnog individualnog tretmana ne mogu se osobine ličnosti kao prediktori kriminalnog ponašanja i kriminogeni faktori tretirati na adekvatan način. Što znači, da ukoliko nemamo odgovarajući preodgoj, kazna će se svesti na puko ispaštanje odnosno uklanjanje maloljetnika iz zajednice, te nakon izlaska maloljetnika iz institucije u kojoj je boravio za vrijeme izdržavanja mjere koja mu je izrečena, doći će do recidivizma. Recidivizam zapravo daje jednu povratnu informaciju da primijenjeni tretman nije dao adekvatne rezultate. Svakako da u konačnici i ako bi tretman dao dobre rezultate, a da osoba nakon izlaska iz zatvora nema adekvatan postpenalni tretman, onda će se rizik od povrata povećati.

- ✓ Četvrta preporuka jeste da se u neposredni rad s maloljetnicima uključe volonteri, koji bi uz programe psihosocijalne podrške, doprinijeli resocijalizaciji. Volonteri bi također mogli biti modeli prihvatljivog ponašanja i humanog angažmana, te bi mogli uz profesionalno usmjerenje od strane stručnjaka u ovoj oblasti poboljšati kapacitet osoblja koji rade na individualnim odgojnim tretmanima djece u sukobu sa zakonom. Kada je riječ o odgojnim tretmanima i uključivanju volontera u odgojne tretmane djece u sukobu sa zakonom, bitno je za volontere osigurati profesionalni razvoj kako bi provođenje tretmanskih programa od strane volontera bilo uspješnije, produktivnije i na razini profesionalnosti. Profesionalno usmjerenje volontera trebalo bi da uključuje sve relevantne segmente i aktivnosti u postupanju prema djeci u sukobu sa zakonom. Pored toga, angažman volontera u neposredni rad s maloljetnicima mogao bi biti značajan iskorak ka uključivanju volontera kao resursa društva u primjeni mjera alternativnih institucionalnom tretmanu prema djeci u sukobu sa zakonom, te u tom kontekstu njihovo profesionalno usmjerenje bi bilo inovirano novim mjerama koje se mogu izreći djeci u sukobu sa zakonom, a koje propisuju međunarodni standardi ali i domaće zakonodavstvo. Na vrhuncu, bitno je istaknuti da vid volonterskog angažmana u radu s djecom u sukobu sa zakonom, pored benefita sticanja praktičnog i profesionalog iskustva, mogao bi donijeti i benefit promijenjene životne priča djeteta koje je zahvaljujući društveno prihvatljivom modelu volontera istupilo iz kriminalnog svijeta.
- ✓ Peta preporuka jeste da se sačini sveukupna strategija za prevenciju maloljetničke delikvencije. Prevencija je vrlo važna, kako bi živjeli u društvu u kojem djeca ne dolaze u sukobu sa zakonom. Načelo medicine je “bolje spriječiti nego liječiti“, koje zaista može biti i u službi prevencije maloljetničke delikvencije u formi “bolje spriječiti i odgajati, nego preodgajati.“ Analizom usklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH sa Rijadskim smjernicama, uvidjeli smo da navedeni zakon nije orijentisan ka prevenciji maloljetničke delikvencije, što je jedna otežavajuća okolnost, te ponukani tim, zaista smo došli na ideju o ovoj preporuci, tj. o sačinjenju strategije za prevenciju maloljetničke delikvencije, kako bi svi resursi i agensi socijalizacije bili usredotočeni na dijete i njegove potrebe na putu odrastanja, prije nego li dođe u sukob sa zakonom. Strategija za prevenciju maloljetničke delikvencije u potpunosti bi trebala da uvrsti članove Rijadskih smjernica koji upravo stavljaju naglasak na politiku prevencije.

- ✓ Šesta preporuka jeste jačati obrazovnu politiku zaštite i dobrobiti djece sukobu sa zakonom. Djeca u sukobu sa zakonom zaslužuju osiguravanje poželjne obrazovne budućnosti, bez rizika od napuštanja školovanja. Za ostvarivanje poželjne obrazovne budućnosti i obrazovnih ciljeva za djecu u sukobu sa zakonom, potrebno je osiguravanje adekvatnih uslova, počev od pravnih, finansijskih te kadrovskih. Vodeći se izdvojenim Pekinškim pravilom 26.6. koje ističe saradnju na nivou ministarstava u službi, kako bi se djetetu pružilo odgovarajuće obrazovanje uviđamo veliku važnost uključivanja, odnosno saradnje drugih nivoa vlasti u procesu obrazovanja djeteta u sukobu sa zakonom. Navedeno Pekinško pravilo treba u potpunosti uvrstiti u Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH. Nadalje u okviru ove preporuke bitno je istaknuti da bi vlade, odnosno viši nivoi vlasti trebali da donesu i na vrhuncu sprovede posebne zakone i strateške postupke kako bi se unaprijedila obrazovna politika zaštite i dobrobiti djece u sukobu sa zakonom.
- ✓ Uloga pedagoga u boljem postupanju prema djetetu u sukobu sa zakonom treba imati jedan jasan cilj i smisao pedagoškog djelovanja. Pedagog treba da pruži djetetu pravi put i pravi algoritam pedagoškog postupanja s ciljem zaštite i dobrobiti djeteta. Svako postupanje pedagoga prema djetetu u sukobu sa zakonom treba da bude postupanje po mjeri djeteta, te uloga pedagoga kao stručnog saradnika u institucijama koje smještaju djecu u sukobu sa zakonom treba da bude pružanje individualističkog i humanističkog pristupa djetetu. Na takav način dijete će dobiti kvalitetan odgojni tretman, a sudije i tužioci s kojima dijete takođe dolazi u kontakt kada je u krivičnom postupku, od strane pedagoga trebali bi dobiti stručnu pomoć u razumijevanju mentalnih procesa i dječijeg ponašanja. Od velike je važnosti uloga pedagoga kao stručnog saradnika sudovima i tužiteljstvima zbog profesionalnijeg i stručnijeg razumijevanja djetetova ponašanja.

ZAKLJUČAK

“Integrirati umjesto izolirati” ne bi nikako smjela biti apstraktna pedagoška ideja vodilja, nego nešto što se ostvaruje u svakodnevnom odgojnom radu (Winkel, 1994).

Prethodna misao je glavna teza zaključka, jer mlada generacija je dio stanovništva i društva, ali je ujedno i proizvod i faktor društva. Stoga se djeca u sukobu sa zakonom ne smiju posmatrati izdvojeno od društva u kojem žive. Broj djece u sukobu sa zakonom sve je veći, te je sve veća stopa recidivizma, stoga se aktuelnost i potreba za istraživanje ovog fenomena, uopće ne treba dovoditi u pitanje. Odgovori za dijete u sukobu sa zakonom u odgojnom, ali i obrazovnom smislu, moraju biti pragmatični, hitni i fleksibilni, upravo zbog pomenutog stalnog porasta broja djece koja iz sebi svojstvenih razloga čini one radnje koje su u sukobu sa zakonom. Djeca su budućnost svakog društva, te vodeći računa o budućnosti društva u kojem živimo, ovom fenomenu treba pružiti dostatna pažnja u istraživačkom smislu, kako bi se unaprijedili postupci postupanja, te kako bi sve radnje koje su usmjerene prema djeci u sukobu sa zakonom imale jedinstvenu svrhu, a to je zaštita i dobrobit djeteta.

Analizom literature koja je relevantna za obrazovne politike, došli smo do spoznaje o važnosti sprječavanja napuštanja školovanja, naročito kad su u pitanju djeca u sukobu sa zakonom. Sprječavanje napuštanja školskog sistema obrazovanja jedan je u nizu problema u okviru obrazovnih politika, u čiju se prevenciju trebaju uključiti svi akteri obrazovanja. S druge strane, u skladu sa rezultatima koje smo dobili analizom međunarodnih standarda i zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBIH, možemo zaključiti da je obrazovanje veoma važan segment cjelokupnog tretmana djece u sukobu sa zakonom kojeg jasno podcrtavaju i međunarodni standardi i domaće zakonodavstvo.

Analizom međunarodnih standarda te zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBIH, uvidjeli smo jednu humaniju dimenziju postupanja prema djeci u sukobu sa zakonom. Međunarodni instrumenti kao i zakon koji smo analizirali u manjoj ili većoj mjeri propisali su zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom. S druge strane u okviru analize usklađenosti Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBIH sa međunarodnim standardima, uvidjeli smo usklađenosti, ali i pojedine neusklađenosti kada je u pitanju zaštita, dobrobit i obrazovanja djece u sukobu sa zakonom. Nadalje, uvidjeli smo da pojedine stavke koje su

propisane međunarodnim instrumentima ali i zakonom ne provode se u praksi što itekako treba mijenjati i staviti u službu hitnosti rješenja.

Generalno, ako sveobuhvatno promislimo o svemu što smo analizirali u ovom radu, možemo doći do saznanja i o tome da kada je riječ Federaciji Bosni i Hercegovini, zaista se poprilično možemo pohvaliti da je ista lider u regiji kada su dječija prava u pitanju, naročito u kontekstu djece u sukobu sa zakonom. Naravno, da je potrebna određena reforma u zakonskom i praktičnom smislu prema djeci u sukobu sa zakonom, ali svakako da samo postojanje jedinstvenog Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, ogroman je iskorak na putu da imamo jedan potpuno jedinstven zakonski okvir koji dijete stavlja u fokus svih postupaka, te iz samog naziva zakona možemo zaključiti da je usmjeren na zaštitu djece i maloljetnika. Nadalje analizom Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, uvidjeli smo jedan drugačiji kontekst odgojnih preporuka, koje svakako nude jedan pravi put i pravi algoritam postupanja prema djeci u sukobu sa zakonom. Pored toga, bitno nam je istaći da i analizirani međunarodni instrumenti otvoreno stoje na strani optimistične vizije budućnosti, što dodatno doprinosi položaju djece u sukobu sa zakonom.

Situacija u pogledu zakonodavstva prema djeci u sukobu sa zakonom se zaista mijenja iz godine u godinu, te se tako danas o djeci jako mnogo govori na nivou primjene posebnih i specifičnih odgojnih preporuka koje imaju za cilj zaštitu i dobrobit djeteta, te su na strani toga da djeci koja dođu u sukob sa zakonom ne napuste obrazovanje, jer je jedna od posebnih odgojnih preporuka koja može biti izrečena maloljetniku upravo redovno pohađanje školovanja. Važno nam je istaći da kada je riječ o specifičnim i posebnim odgojnim preporukama, vrlo je važno ostvariti uslove za njihovo potpuno provođenje i ostvarivanje.

Zbog same specifičnosti djece u sukobu sa zakonom, i svih onih teškoća po društvo koje djeca u sukobu sa zakonom sa sobom nose, neminovno je da se u budućnosti veoma mnogo treba raditi na prevenciji maloljetničkog kriminaliteta. Analizom smo uvidjeli da Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH, nije prvenstveno orijentiran ka prevenciji, što treba svakako upotpuniti. Bogatstvo jednog strateškog prevnetivnog djelovanja, zaista je prijeko potrebno u svim segmentima društva, kako bi zajednički živjeli u društvu u kom djeca ne čine asocijalne radnje i ne dolaze u sukob sa zakonom.

Važno nam je također istaći da je vrlo bitno to da se mjere ne trebaju usmjeriti samo prema djeci u sukobu sa zakonom, već njihovu oštricu treba usmjeriti i na ostale članove društva, s jedne strane da bi im se ukazalo na posljedicu ako oni prekrše ta pravila, odnosno, s druge strane, da bi im se dalo do znanja na ispravnosti njihova ponašanja, kako se bumerang prestupništva, otuđenosti, bezvoljnosti i neobrazovanosti iznova ne bi vraćao i udarao sve jače društvo u kojem živimo.

*Svako dijete je individua za sebe, neponovljiva u
univerzumu, zato ne dozvolimo da dođe u sukob sa zakonom,
za dobrobit djeteta i za dobrobit svih nas !*

LITERATURA

1. Alibabić, Š., Miljković, J., Ovesni, K. (2012). Obrazovanje odraslih u regionalnim obrazovnim politikama, U: *Posebna pitanja kvaliteta u obrazovanju*, str. 9-25. Dostupno na: https://kristinkaovesni.weebly.com/uploads/9/8/7/3/9873241/obrazovanje_odraslih_u_regionalnim_obrazovnim_politikama.pdf
2. Ajduković, M. (2015). *Pomoć roditeljima u zaštiti dobrobiti djeteta*, Zagreb: Društvo za psihološku pomoć, Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
3. Berc, G., Majdak, M., Bežovan, G. (2015). Perspektiva stručnih suradnika o ispadanju učenika iz srednjih škola kao novom socijalnom problemu, U: *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 22., br. 1, str. 1-31. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/137087>
4. Cohen, L., Manion, L., Marrison, K. (2007). *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Danilović, M. (1986). *Porodica i maloljetnička delikvencija*, Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
6. Đorđević, S. (2009). *Analiza javnih politika*, Beograd: Fakultet političkih nauka.
7. Fajgelj, S. (2005). *Metode istraživanja ponašaja*, Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
8. Franković, D., Pregrad, Z., Šimleša P. (1963). *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Zagreb: Matica hrvatska.
9. Grupa autora (2016). *Zaštita i postupanje sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku*. Ministarstvo pravde Federacije Bosne i Hercegovine. Dostupno na: [https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Zastita-
ipostupanje-sa-djecom-i-maloljetnicima-u-krivicnom-postupku.pdf](https://nwb.savethechildren.net/sites/nwb.savethechildren.net/files/library/Zastita-ipostupanje-sa-djecom-i-maloljetnicima-u-krivicnom-postupku.pdf).
10. Jašović, Ž. (1978). *Kriminologija maloljetničke delikvencije*, Beograd.
11. Jovanović, V., Čekić Marković, J. (2016). *Kako do škole društvene brige*, Beograd: Centar za obrazovne politike.
12. Knežević Florić, O., Ninković, S. (2012). *Horizonti istraživanja u obrazovanju*, Novi Sad: Filozofski fakultet, Odsek za pedagogiju.
13. Konvencija o pravima djeteta (1989), dostupno na: <https://www.unicef.org/bih/konvencija-o-pravima-djeteta>

14. *Nepohađanje i napuštanje obrazovanja*, (2011). Studija formirana na osnovu istraživanja djece i mladih koji ne upisuju i koji napuštaju osnovnu i srednju školu.
15. Miković, M. (2004). *Maloljetnička delikvencija i socijalni rad*, Sarajevo: Editio Civitas.
16. Milat, J. (2005). *Osnove metodologije istraživanja*, Zagreb: Školska knjiga.
17. Mužić, V. (1973). *Metodologija pedagoškog istraživanja*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
18. Mužić, V. (1979). *Metodologija pedagoškog istraživanja*, Sarajevo: „Svjetlost“.
19. Mužić, V. (2004). *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Educa.
20. Muratbegović, E., Vuksan, S., Jakovljević, M., Vujović, S., (2017). *Zaštita i postupanje sa djecom u sukobu sa zakonom, kroz alternativu krivičnom postupku i krivičnoj sankciji*. Sarajevo: UNICEF.
21. Muratbegović, E., Uletilović, D., Vuksan, S., Suljagić, S. (2016). *Priručnik za vanpravosudne organe o primjeni odredbi Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u FBiH i Brčko distriktu*, Sarajevo: Save the Children.
22. Pehar-Zvačko, L. (2003). *Slobodno vrijeme mladih ili...* , Sarajevo: Filozofski fakultet Sarajevo.
23. Petö Kujundžić, L. (2019). *Djeca u kaznenom pravu – počinitelji i žrtve*, Zagreb: Školska knjiga.
24. *Porodični zakon Federacije Bosne i Hercegovine*, „Službene novine Federacije BiH“, broj 35/05.
25. Potkonjak, N., Šimleša, P., (1989). *Pedagoška enciklopedija 2.*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Zagreb: Školska knjiga, Sarajevo: Svjetlost, Titograd: Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja; Izdavanje udžbenika i udžbeničke literature, Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika.
26. Radetić Lovrić, S., Ninković, O. (2017). *Dijete u pravosudnom postupku*, Banja Luka: Društvo psihologa Republike Srpske Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
27. Rot, N. (1983). *Osnovi socijalne psihologije*, Beograd: Zavod za udžbenike Beograd.
28. Singer, M. i sur., (2008). *Kriminološke osobitosti maloljetničke delikvencije*, Zagreb: Nakladni zavod globus.
29. Singer, M. (2002). *Kriminologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
30. Singer, M., Mikšaj Todorović, Lj., (1993). *Delikvencija mladih*, Zagreb: Globus.

31. Slatina, M. (2007). *Seminarski i diplomski rad u univerzitetnoj nastavi*, Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
32. Spasenović, V. (2019). *Obrazovna politika globalni i lokalni procesi*, Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
33. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe (Pekinška pravila, 1985). Dostupno na:
http://arhiva.mup.gov.rs/cms_cir/decaipolicija.nsf/Pekin%C5%A1ka%20pravila.pdf
34. Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila, 1990). Dostupno na:
<https://npm.rs/attachments/6%20Tokijska%20pravila.pdf>
35. Šarac, N. (2019). *Smjernice za uspostavljanje multisektorskog modela sprečavanja ranog napuštanja školovanja u lokalnim zajednicama – Uloga servisa u zajednici u sprečavanju ranog napuštanja školovanja-*. Sarajevo: Save the Children in North West Balkans.
36. Tomić, R. (2005). *Komunikacija sa djecom delikventnog ponašanja*, Tuzla: Denfas.
37. Uletilović, D., Bužanin O., Živanović, A., Mutapčić, Đ., (2008). *Mogućnosti primjene medijacije u sistemu maloljetničkog pravosuđa*, Banja Luka: Grafid.
38. Veselinović, Ž., Vušurović, A., Jovanović, V., Čekić Marković, J. (2016). *Sprečavanje osipanja učenika is obrazovnog sistema*, Beograd: Centar za obrazovne politike.
39. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službene novine Federacije BiH“, br. 7/2014 i 74/2020.
40. Žiljak, T. (2009). Kako uče oni koji stvaraju obrazovnu politiku?. U: *Andragoški glasnik*. Vol. 13. br. 2. str. 133-145. Dostupno na: <http://www.andragosko.hr/wp-content/uploads/2020/10/2-2009.pdf>
41. Winkel, R. (1994). *Djeca koju je teško odgajati*, Zagreb: Educa.

PRILOG

Matrica za analizu dokumenata – je tabela sa evidencijom indikatora koji su korišteni u analizi: Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, Pekinških pravila, Havanskih pravila, Rijadskih smjernica, Tokijskih pravila i Konvencije o pravima djeteta, a koji imaju direktnu vezu sa indikatorima, odnosno da li su svojim članovima zakona, pravila i konvencije propisuju zaštitu, dobrobit i obrazovanje djece u sukobu sa zakonom.

<i>Zaštita</i>
<i>Dobrobit</i>
<i>Obrazovanje</i>

Tabela 1. Indikatori korišteni u analizi